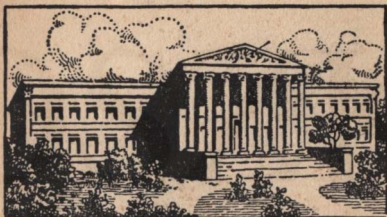

12690

QVZ

THE KNOTT ARCADE COLUMBIA

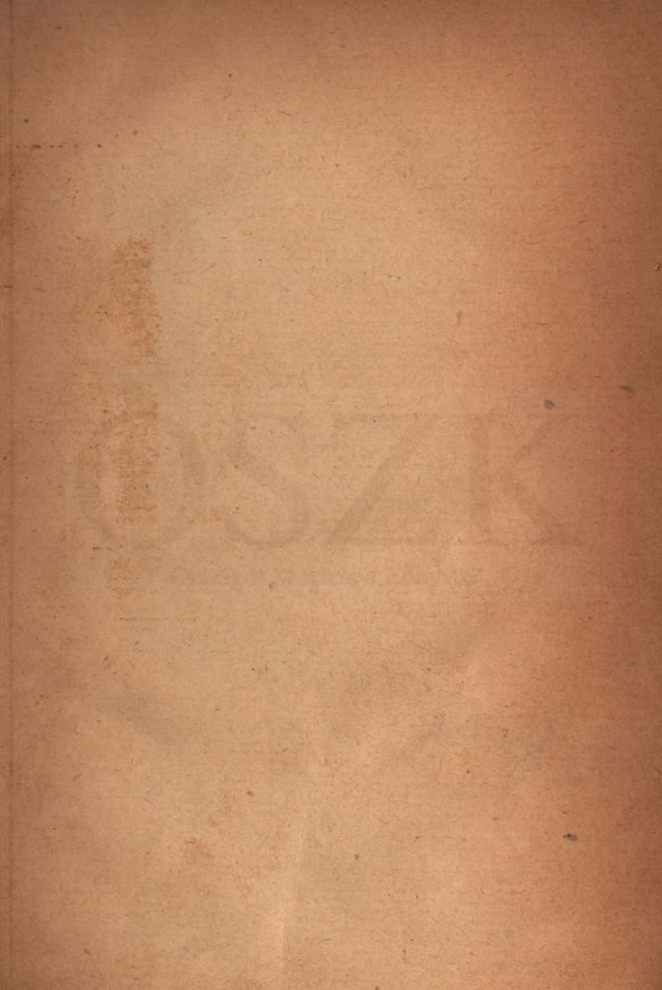
MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018701

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

103

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Alapította Gyulai Pál.

Szerkeszti Heinrich Gusztáv.

Egy-egy szám ára 20 fill.

LAMPÉRTH GÉZA

A KOMPÁNIA RÓZSÁJA

ÉS EGYÉB KURUCZ TÖRTÉNETEK

1631-1633. sz.

60 fill.

FRANKLIN-TÁRSULAT

BUDAPEST

Köteles példány

LAMPÉRTH GÉZA

A KOMPÁNIA RÓZSÁJA

ÉS

EGYÉB KURUCZ TÖRTÉNETEK

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

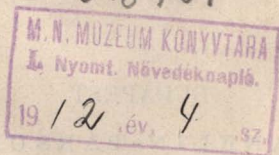
1912

~~Amag.~~
~~3484~~

~~12 090/1031-3~~

018701

A kompánia rózsája.

— Két dolgot irigylek felségedtől, — mondotta egyszer barátságos látogatása alkalmával Bruyninx, a hollandus békekövet, Rákóczi Ferencz fejedelemnek. — Azt a fejezetet a jövőendőben, a melyet majdan emlékének szentelend hazája történelme; a jelenben pedig testőr-gárdáját, vagy a mint nevezni méltóztatik: Nemes Kompániáját. Mikor ezeket a duzzadó erejű, rózsás arcú fiatal magyarokat látom, mindig szülőföldem virágos kertjei jutnak az eszembe. Valóságos embervirágok ezek a fiúk!

— Csak kora dér ne csípje meg ezt az én szép virágos kertemet, a melyben valóban magamnak is nagy gyönyörűsegem telik... — vetette közbe méla sejtéssel a fejedelem.

A hollandus folytatta:

— De valamennyinek dísze az a rózsás-képű fiú, a kit tegnap volt szerencsém először strázsán látni felséged sátra előtt. Gyönyörű sudár termetén hogy feszült az égszínkék sellyemdolmány!... Ilyen termete nálunk csak a haarlemi lányoknak van, akik tulipánok meg

rózsák között nevelkednek. A hogy ott állt a silbakon, a két rózsás arcza majd kicsattant és dús árnyalású fekete szemét mikor tisztelegve rám vetette, becsületemre, szerettem volna meg...

Itt kissé megtorpant a komoly ünnepi ábrázatból egy pillanatra egészen kifelejtkezett diplomata és ezüst burnót-szelenczéből egyet szippantva (be alkalmas kis szerszám is volt az ilyen esetekben!) a szokott síma, hideg hangjan fejezte be mondatát, aligha úgy, a mint elgondolta, ígyképen:

— ... igen, szerettem volna megkérdezni a nevét.

— A viczekapitány uram szolgálatára lehet ebben exczellenciadnak, — mondotta udvarias készséggel Rákóczi és az éppen jelen volt Kemény Simon báróra. a Nemesi Kompania parancsnokára mutatott.

— Örömmel, kegyelmes uram. A fiú neve Harmath Bencze, — adta meg a fölvilágosítást Kemény Simon.

— Ármát... Bencze... — tördelte szinte látható gyönyörűséggel a kemény idiomát ő exczellenciája, — szép, nagyon szép név... charmant...

— Hanem ezen a néven már senkisémet nevezni őt — folytatta Kemény. — Társai s a vitézek is táborszerte csak úgy hívják: «a Kompania rózsája.»

— Valóban találó elnevezés, — mondotta a hollandus és tovább érdeklődött. — S e szép ország melyik kertjében fakadt ez a rózsza?

— Túl a Dunán, lent a szép Balaton partján van az a kert, valahol a zalai bércek között, — válaszolt Kemény Simon. — Onnan jött a fiú és mindössze két héttel ezelőtt vetők föl a kompánia tagjai közé. Érdekes a históriája. Ha óhajtja exczellenciád, a fejedelem engedelmével, elmondhatom.

— Nagyon lekötelez, kapitány uram. Mindig érdekel a fiatalság dolga, — szólott a követ és hivatalos tisztéhez nem igen illő mélabúval tette hozzá:

— Hej, magunk is valánk egyszer fiatalok... Nincs annál gyönyörűbb dolog, kapitány uram!

— Magamat is érdekel az ügy, — adta meg az engedelmet Rákóczi. — Szeretem ösmerni az embereimet s ez a fiú már az eskütételkor is fölébreszté figyelmemet. Nemde ő az, a ki a nőtlenségre kötelező fogadalom elmondásakor olyan jóízűen elkaczagta magát?

— Ő az, — mondá a viczekapitány s azután mintegy magyarázó szóval fordult a követhoz. — Mert tudnia kell exczellenciádnak, hogy a nemes kompánia tagjait ediktumaink h tedik ártikulusa házasság nélkül való legényéletre kötelezi.

— Ezen ártikulus is csak a fejedelem bölcsességét dicséri, — udvariaskodott a követ —

mert a dámáknak a házi tűzhely mellett van a helyük, nem pedig a tábori tüzek mellett.

— Nos, ezzel az artikulussal kezdődik volta-képen a história, — folytatta beszédét Kemény Simon. — És egy másik kompanistánkkal, a ki szintén túl a Dunáról jött egy éve hozzánk. Szép szál legény az is, a neve Somlay Kelemen. Ő vele pedig az történt, mikor az esküt letette, hogy ugyanannál a bizonyos hetedik ártikulusnál, magáról megfejtkezve olyan nagy keserveset sóhajtott, mintha legalább is a síralomházban lett volna ökelme... Különben rendtartó, derék, kemény katona vált belőle, büszkesége a kompániának. Csak egy baja volt a ficzkónak, azzal a bizonyos hetedik artikulussal sehogysem tudott kibékülni!

Bizodalmasabb barátainak gyakorta mondogatta:

— Imádom a fejedelmet, rajongva szeretem hivatásomat, de az a kegyetlen ártikulus, meg-lássátok, még elüldöz közületek!

Egyszer azzal a különös kéréssel fordult hozzám: eszközöljem ki a fejedelemnél, hogy törölje el vagy változtassa meg amaz artikulust, bizonyos kivételeket statuálván alóla. Vagy négy hete történt ez. Mikor kérelmét elutasítottam, egy heti szabadságot kért oly titulussal, hogy beteg édesanyját óhajtja meglátogatni és holmi családi ügyeket is el kell otthon intéznie. A szabadságot megkapta.

Elmult az egy hét, de Kelemen úr nem jelentkezett. A második hét is vége felé járt, Kelemen vitéznek se híre, se hamva! Már kurentáltatni akartam, mikor egyszerre csak beállított — másodmagával. Vidáman, derűsen, szinte kicsattant a jókedvtől, mikor jelentkezett.

— Pardon és grácia — mondá — viczekapitány uram! — A szabadságomat, igaz, megdupláztam, de ime — duplán is jöttem vissza. Majd helyrehozzuk ketten, a mit mulasztottam. Magammal hoztam szülőföldem legelső legényét díszelő a kompániának!

Ekkor kissé előrelendítette társát, a ki félősen simult eladdig hozzá és szemeit állhatatosan a földre szegezte.

— Prezentáld magad, pajtás, illendően a viczekapitány uramnak, — bátorította az el fogultnak látszó ifjút, — ne félj, nem harapj le az orrodát.

A pajtás összeszedte magát erre a nagy bátorításra és megszólalt, kissé bizonytalan, félős volt a szava, de a hangja ezüstösen csengett:

— Harmath Bencze vagyok...

Itt elakadt a szava és Kelemen vette át a folytatását:

— Kissé elfogult még a gyerek. Nem csoda, sohasem volt túl a faluja határán. Afféle «anyás fiú», a ki sehogysem akart elválni az édes mamája szoknyájától. Alig bírtam kapacztatni.

Azért is maradtam el olyan soká. De úgy-e, hogy megéri azt a kis időt, kapitány uram? Tehát, Harmath Bencze úrfi, zalavármegyei birtokos nemes, kéri fölvételét a nemesi kompániába, itt vannak az ajánló írásai. — Úgy-e, hogy így van, Bencze pajtás?

— Úgy van, — hagyta rá az új jövevény és átnyújtotta pecsétetes írásait, melyek egy iromba, ütött-kopott bőrtáskába voltak elhelyezve. A keze reszketett — bársonypuha, szinte lányos keze van — és még mindig a földre sütötte szemeit.

Az írásokat átvettem, Kelemen úrra pedig rádiktáltam a huszadik ártikulust, a mely szerint hét napiglan áristomban fog ülni; ugyanaddig, ameddig engedelem nélkül távol volt.

Bencze a szigorú ítéletre láthatóan elszontyolodott. Hanem Kelemen nem esett ki a jókedvéből. Derüsen fogadta az ítéletet

— Azt reménylettem, hogy ezúttal csakugyan kivételt statuál a viczekapitány uram, mert hogy megérdemelném ezért a fiúért, — szólt tréfásan, a pironkodó Benczére mutatva, — hanem hát mindegy — így is jól van. Majd csak leüljük azt a gyenge hetecskét. Elvégre az ártikulus — ártikulus! Most már magam is belátom, hogy az ellen nem lehet ágaskodni. Nem is ágaskodom többet ellene. Még az ellen a bizonyos *hetedik* ellen sem!

Az audiencia ezzel véget ért s a fiúk vidáman, egymáshoz simulva távoztak.

Utánuk néztem és bizony mondom, nagy kedvem lett volna elengedni a hét napi áristomot Kelemennek azért a — másikért. Remek legény — igaza van exczellenciádnak! — jó kedvében alkotta a teremő. Gyöngye lesz a kompániának!

Hanem hát ártikulus — ártikulus és ennél fogvást Kelemen vitéznek le kellett ülnie a hét napot. Bencze ezalatt átesett a szokásos formális vizitáción. Az alakjára, a külső testi mivoltára elég volt ránézni, az ajánló írásai rendben voltak: fölvetetett a kompánia tagjai közé. Le is tette nyomban a kötelező esküt. És ekkor történt, hogy a hetedik ártikulus ama bizonyos mondatánál «... sem házastársat nem veszek, sem semmiféle nőszemélyt nem ösmerek...» — szívből, hangosan elkaczagta magát a kis alamuszi.

— Érdekes, nagyon érdekes — jegyezte meg itt mosolyogva a szinte áhítatosan figyelő hollandus.

— Szerencséje — folytatta a viczekapitány — hogy erre az esetre, mivelhogy még preczedens nem vala, ártikulus sincsen es így egy kis dorgatoriummal szárazon vitte el a dolgot.

— És azóta hogyan viseli magát? — érdeklődött a fejedelem.

— Mint a parancsolat, felség! Álmodni se lehet különb katonát. Az esze úgy fog, mint a damaszkusi penge, a kardot úgy kezeli, mint

egy kis hadisten! Egy-kettőre készen volt az összes régulákkal, fegyverforgatással.

Igaz, hogy minderre Somlay Kelemen tanította, a kit ki kellett bocsátanom arra az időre a fogságból, mert Bencze makacsul ragaszkodott hozzá, hogy csak tőle akar tanulni!

— Különös, nagyon különös! — jegyezte meg, inkább csak úgy magának a hollandus.

— Kész gyönyörűség azt nézni, — folytatta szinte lelkesülten a kapitány — mikor ez a fiú parádéba vágja magát! Helyesen méltóztatott megjegyezni exczellenciádnak — fordult a követhez — hogy remekül feszül termetén az égszínké selyemdolmány... az arcza meg olyan, mint két harmatos bazsarózsa...

— El is nevezték a fiúk mindjárt másnap a «Kompánia rózsájá»-nak. Úgy szereti mindenki, mintha az édes testvére volna. Ő is kedves, szíves mindenkihez, hanem bizodalmas pajtása mégis csak egy van: Somlay Kelemen.

Mióta Kelemen kitöltötte büntetését, ha szolgálatban nincsenek, mindig együtt van a két fiú. Sőt, ha egyik strázsán áll, a másik gyakorta őt strázsálja, kellő távolságból.

— Valóban, — emlékezett vissza a követ — tegnap nekem is feltűnt egy magas, barna ifjú, a mint egy terebélyes tölgyfa mögül merően nézett a «rózsa» felé.

— Bizonyosan Somlay Kelemen volt az az ifjú, — mondta a kapitány. — A kompánia

pajkosabbjai már őt is elnevezték «rózsakaró»-nak, mivelhogy mindig a kompánia rózsája mellett látható. Sőt ezek a pajkosabb legények — már az is éitésemre esett — néhanéha össze-összebújnak és kalandos kombinációk szálaival fűzőgetik körül a rózsát és karóját...

— Ugyan? — vágott közbe élénken a holdandus. — Valóban, mind jobban interesszál engem ez a história.

— Sajnos — válaszolt Kemény Simon — az én históriámnak itt most vége szakad. Ennyi az, a mit én tudok. Holmi tábori mende-mondákra ugyan nem adok semmit, de úgy sejditem, hogy a históriámnak hamarosan lesz még folytatása. Még pedig felette nagyon érdekes — avagy, mint a frankusok mondanák — pikáns folytatása. És akkor, ha exczellenciád parancsolja...

— Lesz kedves elmondani a kapitány úr, — vette át a szót a követ. — Köszönöm, előre is köszönöm. Nagyon interessál az ifjúság... Magunk is voltunk valamikor!... — sóhajtott föl újra és udvarias komplementumokkal búcsút vevén Rakóczitól és Kemény Simontól, szállása felé ballagott.

Valami kedves, rózsaszínű köd lengett körül. Öregedő szívében ifjonti érzések zsibongtak, új színt öltöttek rég elfakult emlékek a haarlemi virágos kertekről, tulipánokról, rózsákról, viruló

lányokról, daliás ifjakról, bohó szerelmi kalandokról... És elébe leng főképen egy rózsás arcú bájos ifjú lány emléke, a ki ott nevelkedett a tulipánok meg a rózsák között és a kinek ah, ép olyan harmatosan üde volt az arcza és ép olyan sudarasan lenge a termete, mint a «kompánia rózsájá»-é... És fehér allongeparókás fejében az a titkos gondolat motoszkált, a mit az imént fejedelmi barátja előtt jónak látott hirtelen ketté harapva lenyelni, hogy ha még egyszer meglátja a kompánia rózsáját, föltéve persze, hogy a «karó» nem lesz mellette, bizony-bizony megsimogatja azt a nevető, harmatos két orcáját...

Mert hiszen nem azért diplomata ökelme, hogy ő is ne sejdítse már a kapitány úr históriájának felette nagyon érdekes, avagy — mint a frankusok mondanák — pikáns folytatását.

II.

Erre a folytatásra nem is kellett soká várakoznia.

A követ úr éppen búcsúlatogatáson volt a fejedelelemnél, hogy — a béketárgyalások meghúsván, — hazájába távozzék, a mikor egy messze földről érkezett úri asszonyságot jelentett be a szolgálatot teljesítő kamarás. Mivelhogy ő exczellenciája amaz óhajtásának adott

kifejezést, hogy szeretne egy magyar nemes asszonyt színről-színre látni, az udvarias Rákóczi a hollandus jelenlétében fogadta a jövevényt.

Fejedelmi termetű, bátor tekintetű úrinő lépett be. Félig gyászban, a dunántúli magyar nemes asszonyok jellemző öltözetében.

A jó hollandust ugyancsak meglepte ez a nem várt jelenség. Ő valami jobbképű pórnőre gondolt. Élénk érdeklődéssel szemlélte az asszonyt, a kinek a termete, arcza olyan ismerősnek tűnt föl előtte. Szokása szerint elővette a diáriumát és jegyezgetni kezdett.

— Néhai való vitézlő nemes Harmath Andrásnak vagyok a meghagyatott özvegye, — kezdte beszédét kissé elfogult, de színes, meleg hangon az asszony, mélyen meghajolva a fejedelem előtt. — Messze földről jövök felséged kegyelmes színe elé és nehéz panaszom van egyik vitéze ellen, a ki felséged nemes kompániájába tartó ik...

Rákóczi itt félbeszakította a panaszo-t és valami parancsot adott kamarásának. A gáláns hollandus ezalatt fölállott kényelmes karosszékéből és a szép asszonynak engedte át a helyét.

Pár percz multán belépett Kemény Simon.

— Ime, a nemesi kompánia kapitánya, — mutatta be őt a fejedelem — és most folytassa, asszonyom.

A szép asszony folytatta:

— Körülbelül egy éve van itt a kompániában az az ifjú, a ki ellen panaszom emelem. A lányomnak, egyetlen lányomnak volt eljegyzett mátkája, mielőtt idejött. A tárogatók hívó szavára — mert buzgó magyar vér a gyerek — otthagya régi szerelmét, új szerelmeért: felségedért és a szabadságért. Azóta csak leveleket írogatott.

A levelei persze — mert nagy selyma a kölyök! — mind az én kezembe kerültek. Minden levélben arra csábította a leányomat, hogy szökjék meg hazulról és kövesse őt a táborba. E célra a legfurfangosabb szökési terveket koholta, a melyek természetesen mind a kályhában hamvadtak el. Pár héttel ezelőtt aztán egyszerre csak otthon termett a lurkó — mint mondá — felséged kegyes engedelmével a beteg édesanyja látogatására jött, a ki egyébként, hál' istennek, olyan egészséges, mint a makk.

— Hogy is hívják a vádlottat? — vágott közbe Rákóczi.

— Somlay Kelemen a neve.

A fejedelem intett Kemény Simonnak, a mit az rögtön elértett s a bajusza alatt derűs mosolylyal sietve távozott.

— Volt persze nagy szerelmeskedés. — folytatta tovább a panaszos nő — sűgás-bűgás... mint az két szerelmes szív között ilyenkor már

szokás. Nem lehettem mindig a sarkukban s a vége az lett, hogy egy szép reggel csak hült helyét találtam az egyetlen drága leányomnak... Megszöktette az a semmirekellő gonosztévő! Azóta nyomuk veszett... Esedezem fel-ségedhez, kurrentáltassa őket s elfogatván, a legszigorúbban, példás büntetéssel sújtani méltóztassék azt a semmirekellő gonosztévő...

E pillanatban feltáult az ajtó és Kemény Simon lépett be. maga előtt noszogatva két vitézét: Somlay Kelemen és Harmath Benczét.

Feszes, katonás állásba vágta magát a két vitéz a fejedelem előtt, észre sem véve, hogy kívülők más is van a sátorban.

Harmath «vitéz» éppen a nagy karosszék előtt állt s a hogy tekintete egy pillanatra oda-tévedt a benne ülő asszonyra, hirtelen össze-omlott a nagy katonás keménysége. Zokogva hullott térdre minden katonai régula ellenére.

— Anyám, édes drága jó anyám!... bocsáss meg... nem én voltam az oka... hanem ez... ez... a Kelemen... azaz, hogy... — hüppögött zavartan az édesanyja térdeit szorongatva és ruháját, kezét csókolva.

Kelemen vitéz, a hogy odanézett, szinte só-bálványnya meredve hebegte:

— Nem én... hanem a Boriska... azaz hogy... Pillanatnyi csend következett most, a melyet a hollandus hangja szakított félbe:

— Balga gyermekek ti, — mondá szelid, félig

fájdalmas mosolylyal, — egyiktek sem az oka, hanem egy hatalmas harmadik hatalom: az ifjúság, a szerelem... Ennek a szent hatalomnak a nevében — fordult most ünnepélyesen Rákóczihoz — ime, én ezennel átveszem az elhangzott vád ellenében — megengedi szép asszonyom! — a védelem képviselőjét és kérem felségedet, hogy a vádlottakat fölmenteni kegyeskedjék. Elvégre is mi a bűnük? — Az, hogy fiatalok és szerelmesek... és mi is voltunk egykor ilyen bűnösök... — tette hozzá méla sóhajtással. — Majd Kemény Simonhoz fordult:

— Remélem, kapitány uram is megért engem.

— Mindent értek, — felelt Kemény, — csak azokat az írásokat nem értem, a melyek alapján Bencze úrfi, azaz Boriska lányasszonyt vitézzé avattuk.

— Azok az írások egytől-egyig hamisak, — vallotta be töredelmesen Kelemen — én hamisítottam valamennyit. Mea culpa, mea maxima culpa...

— És a fejedelem kimondta az ítéletet:

— Harmath Bencze úrfi...

— Azaz, hogy Boriska lányasszonyt — igazította helyre a kapitány.

— Tehát Harmath Boriska lányasszonyt — noha valóban kár érte — ezennel fölmentem a további szolgálat alól és édesanyja megkövetésére, nemkülönben követésére ítélem. Somlay

Kelement pediglen egy hónapra eltiltom a kardjától s pennát adván helyette a kezébe — mivelhogy olyan felette ügyes ő kelme a betűvetés mesterségében — kanczelláriai szolgálatra rendelem. A körmére azonban nagy vigyázat legyen. Hamis testimoniumokat és még hamisabb szerelmes leveleket írnia szigorúan tilalmas! Kérem a viczekapitány urat, — fordult Kemény Simonhoz — hogy mindezekre kellő gondja legyen, nemkülönben arra is, hogy ez az egész dolog szigorú státus-titok maradjon.

— Úgy lészen, felséges uram! — szólott Kemény Simon.

— Bravo, bravissimo! — tapsolt boldog örömmel a derék hollandus. — Mégsem jöttem tehát egészen hiába szép Magyarországra, — tette hozzá kedves, finom malicziával. — Ha királyomnak nem számolhatok is be küldetésem kívánt eredményével, legalább lesz mivel eldicsekednem a — királyasszonyomnak... Az *ilyenféle* státus-titkok tudniillik a felséges asszony hatáskörébe tartoznak...

★

A státus-titok a kurucztáborban csakugyan titok maradt.

Mindössze annyi szivárgott ki az egészből, hogy másnap a távozó hollandus követ ő excellenciájával két ismeretlen női személy is

útra kelt a tábori postán; továbbat az jött nyilvánosságra, hogy Somlay Kelemen egy hónapi kanczelláriai szolgálatra rendeltetett, az ő kedves kenyeres pajtása «a kompánia rózsája» pediglen — az egész hadi rend őszinte sajnálatára — a további hadi szolgálat alól kegyellemmel felmentetvén, «sürgős családi okoknak miatta» hazájába távozott.

Kurucz háztűznézés.

Ilyen alkalmatosság hiszen elég sok volt abban az időben. Merthogy nem ment akkoron a házaskodás csak olyan hebehurgyán, hübelebalázatosan. Volt annyi eszük az öregeknek, nem eresztették össze a leányt a legénynyel mindjárt az első tavaszi napsütésre, hogy aztán a legelső őszi borulásra széjjelszaladjanak. Hamár a fiatalok szívében tüzet fogott a szerelem, hát szépen fölkerelkedtek mind a két részről szülők, atyafiság, sógorság és körülnézték kölcsönösen egymás házatáját. Van e jó alkalmas tűzhely a konyhában és vendégek jöttérevigan lobog-e a lángja? Sürgölődik-e körül szorgosan a háziasszony? Már tudniillik a leányos háznál volt ez különösképen fontos ama bölcs közmondásnál fogvást, hogy «nézd meg az anyját, — vedd el a lányát...» Szörén-szálán sok egyéb, a szent házasságra később üdvösséges, avagy kárhozatos dolgot is ki lehetett ilyenkor tapogatni. Csakhogy persze minden-némű tapogatást a bölcs öregek végezésnek ak-

kor, nem pedig a széellel belelt fiatalság. Majd rákoppintottak volna a kis körmükre, még ha — rózsás volt is az a kis köröm . . .

Háztűznézés, hát mondom, volt bőven akkorig. Minden házaskodást megelőzőtt egy-kettő, három is. Hanem annak a háztűznézésnek hét országban nem volt párja, a melyiknek csodájára Dunántúl jó egy darabja összesereglett az Úrnak 1694-ik esztendejében, a kis Vép faluba, nemes Vas vármegyébe.

Igaz, hogy a háztűznézőnek sem akadt minden bokorban párja! Magyarország egyik leggazdagabb főura, első daliája, kurucz vitézek virága, a tüzeslelkű gróf Bercsényi Miklós, Ung vármegye főispánja, később Rákóczi hős vezérlő generálisa, volt ez a háztűznéző. Akkoron már özvegyiségre jutott, elhervadván oldaláról első bájos virágszála, Homonnai Drugeth Krisztina. De még mindig fiatal, alig harmincz éves, daliás szép férfiú volt és szívét csakhamar lángra gyújtotta egy másik Krisztina tüzes szemsugára.

És ez a Krisztina is *valaki* volt ám!

Gróf Csáky István országbiró leánya, Eleonora császárné csillagkeresztes palotahölgye, szintén özvegy már, kétszeresen is az (első férje gróf Erdődy Sándor kamaraelnök, második gróf Drasskovich Miklós országbiró), de még mindig hódító szépségü, kíváncsatos menyecske és e mellett túl a Duna leggazdagabb asszonya, a pazar kényelemmel berendezett vépi kastély úrnője.

Volt is ám versengés a «vépi Venusz» (így nevezte el később udvari lantosa) szép szeméért, puha kis kezéért, csengő ezüst hangjáért és — csengő aranyáért...

Vig, ifjú legények, szomorodott szívü özvegyek kopogtattak egymásután a vépi kastély kapuján. A kapu ki is nyílt minden úri gavallér előtt, de Krisztina szíve kulcsát bizony nem hozta magával jó ideig senki. Pedig reménykedve, de sokan gondolták, hogy kinyithatják majd annak a szívnek titkos zárát! Próbáltak is mindenképen: könyörgéssel, esdekléssel, furfanggal, de mindhiába.

Barkóczy Ferencz uram különösképen erősen ravaszkodott a szép menyecske körül. Jó helyen is szimatolt, a mikor Krisztina gyóntató papjához, gróf Nádasdy László ujhelyi gvárdiánhoz, fordult ama bizonyos kulcs irányában. László gvárdián, Barkóczy rokona, el is járt tisztében, biztatta is erősen «apja urát», írván neki egybek között egyszer a következőket:

«Fiúi kötelességemet, hogy Kegyelmedhez megmutassam, nem szántam fáradságomat, hanem magam mentem Vépre, úgy, hogy az dolgoknak igazán végre mehessek. Való, hogy gróf Bercsényi Miklós uram Szirmay urammal együtt igen *érette voltak*, hogy Gróff Draskovich Miklósné asszonyomat elnyerhessék, de kegyelmednek *sub rosa* írhatom, mivel nekem maga az asszony megvallotta, hogy legkisebb szót sem

adott, hanem mint jóakaróját maga házánál kedvesen látta....»

Arra is volt gondja a furfangos Barkóczy uramnak, hogy Bercsényi «temérdek» adósságairól egyetmást Krisztina fülébe juttasson, szintén szerelmi patrónusa, a gvardián révén. De úgy látszik, minden hiába volt. Szirmay uram, a Bercsényi patrónusa, mégis csak ügyesebben csinálta a dolgát, mint a pater gvardián. Ő megtalálta azt a bizonyos kulcsot Bercsényi számára.

Az 1694-ik év őszén jelent meg gróf Szirmay a vépi kastélyban s hogy, hogyan sem, de pár nap múlva már küldötte «hitös szolgáját» a brunóczi várban várakozó Bercsényihez az örvendetes üzenettel, hogy jöhet — háztűznézésre... Ne késsék semmit is, induljon hamarost, nagy szívesen látják a vépi kastélyban, szívesen, kedvesen... Siessen, siessen!

No, erre a nagy nógatásra már nem épen volt szüksége Bercsényi Miklósnak. A «hitös szolgát», a ki az üzenetet hozta, majd a szívére ölelte nagy örömeiben... Gyorsan fölverte egész nagy udvarát, nyergeltette gyönyörű «Barnafakó» paripáját s négy vezetek lovát, indulót fuvatott s átkelt a «Dunákon.»

Csudálatot keltett a fényes menet mindenütt, a merre elhaladt. Az udvari szolgák, lovasok és talpasok nagy serege piros egyenruhában; élükön Bercsényi, arannyal, ezüsttel hímzett

zöld selyem öltözetben, fején darutoll bokrétás kalpaggal. Oldalán lovagolt hűséges titkárja és íródeákja, a poétás Kőszeghy Pál, a ki később az egész háztűznézést, majd a lakodalmat is zengzetes énekekbe szedte, elnevezvén hősnőjét ama híres «murányi Vénusz» mintájára, a «vépi Vénusz»-nak. Ott voltak a menetben Bercsényi udvari muzsikusai is, a kiket Cedron Imre vezetett.

A vépi kastélyban ezenközben nagy volt a sürgés-forgás. Egy sürgő hangyaboly volt az egész ház, főképen a konyha. Szakácsnak, kuktának nem volt nyugalma. Krisztina asszony maga osztotta a parancsokat tüzes szemmel, piros arczczal, jobbra-balra, mint valami generális.

A kapu fölött az őrtoronyban leselkedett az istrázsa s a mint a távolban meglátta a piros lovasokat, mint valami nagy, mozgó pipacsokat, parancsolat szerint, rögtönösen háromszor hársányan a kürtjébe fújt. Tudták már, hogy mit jelent ez, bent a kastélyban is, künt a faluban is, de sőt az egész vidéken. Három határ népe összesereglett a kastély elé, látni azt a «piros csudát», mire Bercsényiek megérkeztek.

Delelőre hágott épen az őszi nap, mikor Bercsényi leugrott paripájáról és fölszaladt a kastély grádicsán, hol Szirmay és Krisztina várta. Gyászöltözetben volt Krisztina, elhunyt férjét gyászolta még, de szemében, arczán ott ragyo-

gott már az új szerelem hajnalfénye... Násfájában csillogott a sok drágakő s gyémántok ragyogtak szép fejkötőjében.

Delet harangoztak épen a vépi toronyban, mikor Bercsényi a grófasszonynak kezét ada, de — mint lantos Kőszeghy Pál írja — azt vélted volna e perczen, hogy «az hajnal ott akkor támadta...» A szép menyecske, míg daliája kezét fogta «halványult s mint hajnal pirult személyében». A nagy, erős Bercsényi buzogányforgató keze is bizony megreszketett annak a gyenge liliumkéznek az érintésétől.

S vegyül piros rózsa, mint az fejér között:
Az Gróf orcáján is vér oly szint öntözött
Titkos tekintetük ha egyben ütközött,
Gondold, az két szív ott együtt mint küzködött!

Jó Szirmay uram pediglen titkos elégedettséggel pödörgette torzonborz bajuszát a háttérben gondolván bizonyosan derűs kárörvendéssel Barkóczy uramra s László gvárdiánra.

Így esett hát a találkozás. De a java ezután jött még csak.

A sok czifra udvari nép, Bercsényi egy intéseire, elszeledt. A piros ruhás huszárok lenyergeltek és rögtönzött tábort ütvén a kastély kertjében, csodálatos meséket mondtak (a miknek

azonban fele is igaz volt!) az őket körülbáméskodó sokaságnak az ő vitéz urgazdájuk sok nagy hőstettéről, temérdek gazdagságáról, ungvári fényes udvaráról, a kiben maga az Árgyérus király is ellakhatna.

Az urak Krisztinával a kastély fényes termeibe vonultak, holott is csakhamar megeredt a beszélgetés aranyszála, főképen persze (Szirmay uramnak volt gondja erre!) Krisztina és Bercsényi között szövődött ez az aranyfonál, a kik is — írja a kissé indiszkrét poéta — «titkosan egymásra olykor tekintettek» . . .

Mult idők szép emlékei csendültek ki a gyöngéd szavakból.

A pozsonyi víg napokról esett emlékezés. Mikor a diétai farsangokon, egész télen tárva nyitva állott a gavallér országbíró úri palotája, a melynek Csáky Krisztina volt a hódító úrnője. Megfordult itt az egész előkelő magyarság, megfordult gyakorta Bercsényi Miklós is, akkoron még a császári ármádia legfiatalabb óbesteré. A török harczokban — Buda ostrománál, Szeged vívásánál — rettenthetlen verekedő, de egyben már — legyőzött. A szíve, az már meghódolt a bájos Drugeth Krisztinának. Hiszen, ha így nem lett volna, nagy veszedelem kerekedhetett volna már akkor — azon a pozsonyi farsangon . . . Szó esett aztán a tokaji hangos szüretekről is, a hova legutóbb, atyjaura látogatására, Krisztina is többször el-elutazott. Itt

is találkoztak gyakorta egymással s annyi kedves, bohó emléket tudtak most fölleleveníteni ama szüreti napokból.

A bizalmas tereferének talán estig sem szakad vége, ha meg nem jelenik a nagy szárnyas ajtóban a szolgálattelvő belső inas, jelentvén, hogy gróf Esterházy Antal úrfi megérkezik Szeredről. Kissé zavartan és izgatottan lépett be Antal úr és főképen Bercsényit feltűnő hidegen köszöntötte. Itt valami baj van. Krisztina éles szeme csakhamar átlátott a szitán, valamit sügött Esterházynak, mire az egyszerre úgy kiderült és fölmelegedett, mint egy nyári hajnal. Bercsényi mellé telepedett s maga mesélte el jókedvvel a mulatságos felsülését.

Esterházy tudniillik Erdődy Juliánka gróf-kisasszonynak, Csáky Krisztina első férjétől született leányának volt a vőlegénye. Valaki most azzal a bolond hírrel szaladt hozzá Szeredre, hogy Bercsényi *Juliánkához* jött — ház-tüznézésre. Ezért rohant ő így be most ajtósul Vépre...

Jót nevettek az eseten, legjobban kaczagott Juliánka kisasszony. Olyan szívből, jóízűen kaczagott a kis selyma, hogy utóbb is abba a gyanúba keveredett, mintha neki is valamelyes része lett volna Antal úrfi illetén ideutaztatásában...

Kopogott ezenközben az étekfogómester, jelentvén, hogy kész az ebéd és «az asztal megterült». És most következett az a csoda, a miért főképen nem volt párja Bercsényi háztűznézésének. A gavallér Csáky Krisztina olyan lakomát adott udvarló vendége tiszteletére, hogy hamarosan országszerte híre terjedt. Nem beszéltek akkor jóideig másról — Barkóczy és Nádasdy uraimék nagy bosszúságára — csak a vépi nevezetes háztűznéző lakomárót. Az utókor számára is megörökítette ezt a lakomát Kőszeghy Pál diák, a ki, úgylátszik, nemcsak a lantpengetésben, de a szakácsmesterségekben is jeleskedik vala.

Zengzetes strótákban írja le mindjárt az asztalterítés minéműségét. A terített asztalon végig ezüstitányérok csillogtak es

Pohárnoknak látszott itten frissesége:

Kezkenőkből hajtott s formált mestersége.

S minden czipó felett mívelt ékessége,

Kiknek volt szebbnél-szebb különb különbsége.

A pohárnok tehát nagy mesterkedéssel formálta az asztalkendőket, az ezüstitányérok mellé s a czipók fölé, különb-különb figurákat alkotván azokból. Azt is meg mondja a lantos, hogy minőket:

Eztet, mint piramist, magasan tornyozta,

Amazt, mint haragos pókát, föltollazta.

Annak ellenében hasonlót borzaszta,

Szemek helyeire borsszemet ragasztta.

A borsszemű «haragos pókák» után következének egyéb házi szárnyasok és csuszó-mászó állatok, valóságos kis menazséria.

Amott fölemelte az *kakas* taréjját,
Imitt röpülően hajtotta az *héjját*.
Itten beszárnyazta a *csirkés tyúk* fiját,
S amottan az *récze* nézte fia híját.

Az *pávát* egy helyen kevélyen hajtotta,
Argusszemű tollát kerékben osztotta.
Nyösténye más helyen farkát elnyújtotta.
S engedelmességre magát meghajtotta...

Az haragos *csuka* czipót amott marta —
Gondolnád, hogy épen elnyelni akarta.
Az *tekenős-békát* is reátakarta,
Vélnéd, hogy nem hajtás, hanem ugyan varrta!

Pelikán az mellét amottan szagatta,
Fiacskái orrát ahhoz úgy aggatta...

Kitetszik ezekből, hogy a pohárnok úr, a természetrajzban és főképen az ornithológiában is verzátus férfiú volt. De mégis csak legszebb volt az, a mit Krisztina és Bercsényi számára remekelt:

Egyes *gerliczécskét* többi között formált,
Mintha szomorkodnék, hogy társátul megvált,
Más tányérra kettős *galambocskát* csinált,
Kiknek fejecskejek összevethajtatván állt...

Ez jutott az Gróf-Asszony elejében,
Amaz pedig akadt az gróf úr szemében,
Pirosult mindkettő ott fehér színében,
Mert titkos gondolat ütött bé szívében...

Lám, lám, ez a fránya «pohárnok» — nemcsak jeles ornitológus vala, hanem elsőrendű — titkos gondolatolvasó is . . .

No, de ha a pohárnok kitett magáért, bezeg a «konyhamester», meg az «asztalnok», meg a «szakács» sem maradtak mögötte. Olyan «menüt» állítottak össze, hogy a mai kákabeli ember már a pusztá olvasásától is jóllakik.

Plasztikus, eleven színekkel írja le Kőszeghy Pál, a hatalmas, dúsgazdag ételsort. Leírásából megelevenedik előttünk az egész régi magyar konyha és főző-sütő művészet.

Először persze a *leves* került asztalra. Ezt a szakács «jó móddal» a következőképen főzte-készítette:

Gyöngé tyúkfiakat abban vegyítette,
S töltött borjúhússal aztat bővítette.
Tál szélit sokféle ízzel szépítette.
Sok apró madárka, gyenge borjúmájjal,
Fiatal tehéntölgy s lépe rántva vajjal.
Számptalan borsófánk lepte mintegy rajjal.

«Jól járna, ki férne hozzá éhült szájjal», — jegyzi meg itt a krónikás és mi bizony elhiszszük ezt neki. A levessel együtt hozták «az puha tehénhúst, petrezselyemmel, borssal, gyömbérrel jól megfűszerezve». Ezután következett egy «torta-pástétom», a mit ugyancsak valami ingyenczeknek való eleség követett, melyben a szakács «borjúhúst csigákkal vegyített», továbbá «rákok és tyúkfiak is összefőttek ebben». Kő-

szeghy uram erre, közvetlen tapasztalás után azt mondja: ha eszed, úgy véled, jársz rozmaringos kertben . . . Ezt is elhihetjük neki.

Egy tálban ezután egy pár tyúk tétetett,
Kikre vékony tészta gyengén metéltetett.
Halomban mindkettő azzal temettetett,
Bő sáfránnyal íze s leve megfestetett.

Két másik tyúk is került ezzel egyben az asztalra, megöntve valami «erős borsporral», a melyből azonban már «fintorított orral» evett a krónikás. Annál jobban ízlett ő kelmének a következő fejrpecsenye, a mit szeletre metéltek, nyers vöröshagymával bőven meghintettek és közibe még foghagymás kolbászt is vegyítettek.

Ezután jött a kolozsvári káposzta, melybe egy kövér kappan volt szeletelve, majd kalarábés, kárfiolos tyúk, gyenge báránypusztulás «zsályával», disznóláb tormával, paczal vagdalt szalonnával, két szelíd kacska borssal és tűzokpástétom.

Most egy kis tésztás következett. Mondolás béles «sokszámu réjtjével» (rétegével), mazsolával és tengeri apró szőlővel, a tetejébe ennek nádmézes rózsasálgár.

Itt némi pauzát tartottak s jöttek a vadszárnyasok, egész kis vadaskert.

Siket-fajdok, húros s császár-madarakkal,
Sok kövér pacsirta örvös-galambokkal,

Zsiros récze, amaz meghízott foglyokkal,
Valának megsülve nehéz vadludakkal.

Sok sármány, pintyőke, kicsiny stigliczekkel,
Melyeket madarász fogdosott lépekkel,
Hosszú orrú snepfek, sok seregélyekkel,
S más apró madárcák különböző nemekkel.

Az apró madarakat kenyermorzsával hintve,
vajban sütötték ki és a pecsenye mellé tették
«garnirung»-nak.

Nagy pókakakasok, hízlalt kappanok szolgál-
tatták a pecsenyét, mely után «tárkonyos ma-
lacz» jött, majd pedig «erdei kan» húsa. Ez
is igen jó volt, mert a szakács:

Jól nyakon öntötte sűrű édes lével,
Kit megmondolázott malozsa szemével
Megadta illatját törött szekfűvével...

A borjúlábak jöttek most, melyeknek egy ré-
szét vajban rántották, a mást csak sóban meg-
forralták és rózsacsemetét öntöttek rá. Ezek után:

Tejfölben négy töltött galambfit főzettek,
Petrezselyem zöldjét kibén vegyítettek.
Konyhán bő sáfránnyal szakácsok festettek.
— Jóizün ebből is, kiknek kellett, ettek.

Most őzpástétom következett s utána «egy
nagy öreg tálban» fehér nádmézes «vánkoshánk».
Ezt követte még egy kis «gyenge lúdhús», puha
tehénhús, jó «fűszerszámos malacz» s mellette
egészen főve egy nagy vadkan feje, melyen «azt

gondolnád, nőtt puszpáng erdeje» s a szájában egy szép narancsot tartott.

Mindezeket, mintegy «sereghajtóul» megint káposzta követte friss hússal, kövér sertésfarkával, jó széles szalonnával.

De a ki azt hiszi, hogy ez most már az egész pontos és kimerítő ételsor, az nagyon csalódik. A továbbiak részletes leírásába, úgylátszik, már Kőszeghy uram is belefáradt, azért hát sommásan végez a többivel ilyformán:

Ki számlálhatná meg más étkek summáját,
Sokszámu bélesek s fánkoknak formáját.
Munkás pástétomok, czifra czirádáját,
Sokféle tortáták míves nagy pompáját!

Az sok étel után sok gyümölcs hozaték,
Sok czukker-konfektum nagy hosszan rakaték,
Babilon tornyához majd hasonlították...

«Átkozott, a ki Vépen most jól nem lakhaték», — csapja oda mindezekhez a záró rigmust a jó lantos diák. Az bizonyos, hogy jól is lakott ott mindenki. Hanem hát nemcsak kenyérrel, pástétommal, konfektummal élt ám akkor se a magyar ember! Főképen az olyan magyar ember, mint Bercsényi Miklós. Sűrűn forgott bizony közben a bilikom meg a «jólgyöttél» pohár is. Bilikom- és pohár-csengésbe egyszerre csak belezendült egy gyönyörű sírvakaczagó kurucznóta...

Meglepetve nézett a nagy szárnyas ajtó felé az egész vendégsereg. A holott is:

Az czimbalom húrja verve penge,
 Virgina lassúbban nyomogatva csenge.
 Sok hangos hegedű jól megvonva zenge,
 Duda bordójátul az kőfal is renga...

Maga a háziasszony csudálkozott legjobban, mert bizony ő ez alkalommal nem gondoskodott zenéről.

Cedron Imre, Bercsényi udvari kármestere és muzsikus legényei, a kiket a gavallér háztűznéző messze földről magával hozott, zöngették ott azt az édes-bús, szívbeszálló nótát. Az asztalnál valaki a szövegét is dúdolgatta hozzá:

Ne menj el galambom,
 Ne röpj el tőlem,
 Rakok puha fészket
 Rózsafa-erdőben...

Kell-e azt mondani, hogy ki dúdolgatta s kinek szólt a nóta?

Az, a ki dúdolta, szívéből dúdolta s az, a kinek szólt, szívébe fogadta.

S az imígy történt híres nevezetes háztűznézést bizony lakodalom és — fészekrakás követte az ungvári fényes Bercsényi-palotában.

Kurucz lakodalom.

I.

Való igaz, hogy a félszemével, kissé biccentő lábával, úgy első nézésre, félelmetes vitéz volt Bottyán generális. Félt is tőle a labancz, mint az ördögtől, gyáva nagy félszében «ördög magzatjáj»-nak nevezte. Ám tudott azért őkegyelme melegkedvű jó czimbora is lenni, persze csak hűséges kuruczai között. Testét nem fogta a fegyverek tüze — ezt hirdette róla a táborszerte szájról-szájra szálló babonás legenda, — de azért volt egyféle tűz, a melyiknek bizony övitézsége sem tudott mindenha ellentállani. Szép kurucz lányok, menyecskék parázsszemében égett ez a tűz... A rettenetes, pardont nem ösmerő pallos-fringiáját sem fürdette ám mindig labanczvérben. Csatak vérrózsái helyett vadvirág is koszorúzta azt a félelmes szerszámot, ha többször nem — egyszer. A mint kiderül majd e krónikas mesém rendjén.

Lent, az ős Bakonynak bükkös vadonában, mely olyan kedves tanyája, erőssége volt a hős

generálisnak, nem egy öreg százados fa tudna még erről regélni. Szerelmes erdőmben, talán ott hallottam én is ezt a krónikás mesét egy öreg bükkfától, egy öreg bükkfának suttogó lombjától, álmodozásra ringató szép nyári alkonyon...

★

Százados bükkök védő árnyékában ott a Bakony mélyén, fatornyos kis falu végen, állt valahol nemzetes és vitézlő Loránth András kúriája.

Kopott volt a fala, keshedt a teteje már akkor is, ma hirmondó kő sincs belőle ott azon a helyen. Elhordták és mészégető kemenczébe rakták mind a hangyalábú sváb jövevény népek. De a kopott falakra akkoron még vadborostyán és vadrózsaág küszött. Benn a falak között pedig két szépséges rózsaszál virított. Loránth András két szép leánya: Esztike és Klára.

Esztike még csak most feselő bimbó, iskolába járó, vadvirágos réten fehérszörű barikával játszó. Klára teljes nyíló rózsa már, ki a vadgalambos erdőt járta nagy kedvvel és a farkasokról volt gyakorta vágyó álmodása. No, nem a rengeteglakó négylábú ordasokról, hanem daliás kurucz vitézekről, a kik farkasbőr-kaczagányt viselének. Ezért nevezte őket a labancz «kurucz farkasok»-nak. Ezért is, meg alighanem egyébért is... Merthogy a hol ők megjelentek, szűkült ott a labancz plundra.

Ezek közül is, jobban mondva, csak egyről álmodozott Loránth Klára. Bottyán apó deli hadnagyáról, Kisfaludy Pálról, jegyes mátkájáról.

Három éve lesz már, hogy Pali úr először betoppant a Loránth-kúriába. Amonnan túlról jött, a zalai romántos bércek közül valahonnan Szigliget aljáról.

Valami vásári alkalmatosságon járt a sok gödrű Veszprem városában. Hazamenet aztán eltörött az egyik kocsikereke, épen a Loránthék háza tájékán. Hát be kellett térnie egy kölcsönkerékért az öreg Loránthoz. Szíves szó fogadta, nyájas leánymosoly és terített asztal. Így volt ez, nemes emberek közt, a régi jó világban.

Kerék is került persze, jól megvasalt erős kerék, kátyút, követ álló.

— Vissza se hozd öcsem, ha terhedre esnék — mondá bucsúzkodóban az öreg Loránth. — Van nekem még, a min holtom napjáig eljárók.

Pali ekkor épen Klára kezét fogta, egy kicsit meg is késett a felelettel. Hanem aztán mégis csak kívágta, mintha olvasta volna valahonnan (ekkor meg épen a Klára ragyogó szemébe nézett):

— Visszahozom biz én azt, bátyám. Kölcsönkerék visszajár. Ugy-e úgy, Klárika?

— Úgy... — hagyta rá Klárika boldog pirulással.

«Úgy... úgy... úgy...» bizonyígtatták a búgó vadgalambok is köröskörül az erdőben...

Ez a galambbúgás hazaáig kísérte Kisfaludy Palkót.

Otthon is egyre hallotta ébren és álmában. Alig pirkadt rá a másnap, készült is már útra. Befogatta pihent legszebb paripáit, föltette a kölcsönkereket a kocsira és vidám füttyöréssel elrobogott ama vadgalambos erdő felé . . .

Ezt az utat azután nagyon sokszor megtette. A lovai már úgy ösmerték a járást: éj sötét évadján, gyeplőrántás nélkül is odataláltak a Loránth-kúriába. Mert rendszeren este indult útra Palkó. Nappal ha ment, a legényczimborái már egész Szigligetben csipkedve kiabálták utána: «Megy ám Palkó megint vadgalamb búgásra» . . . Lám, az ilyen hírek már abban a fatengelyes világban is villámszárnynon jártak . . . És a vadgalambok egyre szaporodtak a bükkös erdőben, egyre szebben búgtak.

— A te kedvéért búgnak ilyen szépen, Klárka — mondotta egyszer Palkó, mikor csöndes szép nyári estén együtt hallgatták a gyönyörű erdei koncertet.

— A kegyelmed kedvéért, Palkó — felelte Klári — a vendég kedvéért búgnak bizony az én kis galambjaim.

— Hát úgy szeretnek engem a te kis galambjaid, Klárka?

— Úgy bizony. Palkó.

— Ha te is úgy szeretnél engem, Klárka?

— Úgy . . . — mondta rá önfeledten Klára.
 «Úgy . . . úgy . . . úgy» — búgták rá lágy édes
 kórusban a vadgalambok . . .

II.

Ekkor azonban nagyhirtelen elhallgattak a
 vadgalambok szerte a magyar erdőkben.

Először odafönt, a bérczes Beszkidekben.

Egy éles, harsány hang csendült föl ott,
 szivekbe kapó mélységes búval. A tárogató
 hangja . . . Benne sirt sikongott a magyar sza-
 badság soká kínozott lelke . . . Szállt ez a hang
 bérceztől-völgybe mind tovább, át a T. szán, át
 a Dunán, le a délibábos messze rónaságra. És
 elnémult minden más hang egyszerre. Ezt a
 hangot hallotta csak mindenki, a kinek magyar
 volt a lelke. És ez a hang harczba hívott, véres
 harczmezőre, küzdeni a szabadságért. Az volt
 a refrénje: kard ki kard, kuruczok! Leng Rá-
 kóczi tobogója «pro patria et libertate . . .»
 kövessétek, előre! . . .

Bakony vadonába későn ért ez a hang. Ott
 is legkésőbb hallotta meg Kisfaludy Palkó.

Nem lehet csudálni: fülig szerelmes volt, még
 azon fölül is.

Szerelmes párjához, már elgyűrűzött mátká-
 jához készülődött akkor is épen, mikor egy-
 szerre csak fegyveres vitézek robogtak be a

csöndes Szigligetbe. Csupa lóia termett, daliás legény, vasi és zalai fi leginkább, de voltak Győrből is, Tolnából, Somogyból, Baranyából. A vezetőjük Bezerédy Imre, Palkónak régi jó kenyeres pajtása.

Be is vágtatott egyenesen a Kisfaludy udvarba. Palkó épen a lovait fogatta, hogy induljon ismét szerelmes útjára, vadgalambbúgásra.

Bezerédy, se szó, se beszéd, kifogatta a pejkókat a hámból s imígy szólt Palkóhoz:

— Nyerget a Villám hátára, kantárt, csótárt, a fejére, a Rárót meg állítsd mellé vezetéknék. Ha az egyiket kilövik alólad, ott legyen a másik.

Palkó már ennyiből is kezdte érteni az ügyet, de Bezerédy folytatta:

— Te pediglen pajtás, akaszd le a szegről öregapád fringiáját — jó éle volt hajdan . . . keresd elő apád karabélyát — jó tüze volt annak is . . . aztán ha riad a trombita, föl a Villám hátára és jösz velünk. Vége már a galambbúgásnak. Most más nóta járja. Mink, kuruczok fújjuk, a labancz majd tánczol rája!

Palkóban az első perczben fölpezsdült a tüzes magyar vér. De a másíkbán már mátkájára gondolt. Akadozva mondá:

— De a menyasszonyom . . .

— Hogyha most itt volna — felelt Bezerédy — ő is azt mondaná. Elküldene ő is. Ösmerem a vérét. Loránth-vér, kuruczvér. Maga kötné föl a kardot oldaladra. Azt mondaná ő

is, bár szíve szakadna; magyar legénynek most nincs más menyasszonya, mint Rákóczi Ferencz patronas zászlaja!

— Igazad van Imre, megyek már veletek!

A Loránth-kúriába így tehát csak levél ment a vőlegény helyett. Nem is írta meg abban Palkó: hová megy, merre megy. Mindjárt azzal kezdte: visszajövök Klárám, várj hű szeretettel...

Nem is kellett többet irnia, értett ebből eleget szerelmes Klárája. Nagy hűséges szeretettel várta is őt vissza, három hosszú esztendeig várta.

Nagy ritkán jött egy egy sebtiben írt levél, szűkszavú üzenet a távol harczmezőkről. Más dolga volt a kurucz katonának, nem szerelmeslevél írás. Legendás fejezeteket írtak akkoron, véres kard hegyével, a magyar történet könyvébe.

Annyit mégis megtudott Klára, hogy Palkóból hadnagy lett már a farkasbőrös huszárok ezredében. Ettől fogvást álmodozott gyakorta a «farkasokról». De sokszor bejárta epedő sóhajtozással a vadgalambos erdőt, a hol hajdan együtt ábrándoztak szerelmes ifjával. De sokszor megmászta a legmagasabb bérceztetőt, hogy szétkémléljen a vidéken. Hátha egyszer csak fölrián valahol a tárogató szava... hátha porfelhő kerekedik valamerre és kibontakoznak belőle a farkasbőr kaczagányos kurucz vité-

zek . . . Elöl vágat majd Palkó hadnagy tüzes Villám lován . . . tüskön bokron által, meg sem áll idáig, szerelmes mátkája háza tájékaig, ölelő karjáig . . .

Addig kémlelt, addig várt, míg egyszer csak megérkezett — egy gyors lábú staféta. Ütötkopott, torzonborz kuruczkatona, de Klára mégis majd hogy a keblére nem ölelte nagy örömeiben. Mesék aranyos királyfia sem hozhatott volna kedvesebb hírt az ő számára mint ez a vad kurucz katona.

Rövid volt a levél most is, az egyik sarka meg is pörzsölődött. Alighanem csatatűzben íródott.

Csak ennyi volt benne: «Megyünk édes, megyünk! Most vívtuk meg Pápa várát. Úgy szétvertük a labanczot: egy fia sem maradt . . . A Bakonyba megyünk kurta pihenőre. Holnap már nálad lesz szerelmes Palkód . . .»

Kellett-e ennél több, ennél szebb üzenet?

Fürdött is ám tejben-vajban az üzenethozó rongyos kurucz staféta!

III.

Másnap kora pitymallatkor csakugyan megérkezett a győzelmes kurucz had.

Porosan, füstösen, tépetten, fáradtan ott ütött pihenő tábort épen a Loránth-kúria közelében. Hogy miért épen ott? Hát, mert ott vol-

tak a legalkalmasabb nagy terebély bükkfák eleven kész sátorokúl az elcsigázott kuruczok számára. Azaz, hogy másfelé is valának bizony ilyen fák, de hát itt most Kisfaludy hadnagy uram volt a «szakértő» kovártélmester. Ő pedig olyaténképpen informálta Bottyán apót, hogy ilyen alkalmatos, gyönyörű sátoros bükkfák kerek e világon másutt nincsenek. A szegény kis vadgalambok aligha meg nem neheztek ezért Kisfaludy hadnagy uramra, mert bizony az izgága, lármás kuruczlegények alaposan megzavarták az ő turbékoló nyugalmukat. Hanem hát a hadnagy úr nem törődött most a többi galambbal, csak egyetlenegygyel... azzal, a ki repeső örömmel repült amonnan a Loránth-ház tornáczáról dobogó szívére... És ez a kis galamb szintén azt búgta, hogy bizony úgy van az: nincsenek ilyen gyönyörű bükkfák sehol másutt kerek e világon! Úgy... úgy... úgy...

Bottyán apót és vezérkarát Loránth András látta kedves vendégül úri hajlékában. Labanczevő jókedvében volt az öreg, csak Kisfaludy hadnagyra dohogott erősen, merthogy igen furcsán viselte magát az ostrom alatt. Meg is dorgálta keményen ott szemtől-szemben. El is mondta, hogy mi történt a hadnagy urammal. Az történt pedig, hogy legényeivel vitézül megostromolta az egyik vársánczot. Egyszerre azonban úgy elbáméskodott a sánczon, hogy még

a kardját is kiéjtette kezéből. Egy sunyi labancz a ki ott lapított az árokban, hirtelen fölkapta a fringiát és úgy leborotválta volna a hadnagy uram szép fejét a nyakáról, hogy semmiféle felcser vissza nem ragasztja oda többé, ha egy markos kurucz legény véletlenül torkon nem ragadja az utolsó pillanatban a sújtani készülő labanczot.

— Akkor persze nem értettem a dolgot. Hanem most már kezdem érteni. Mert *errefelé* bámészkodott úgy el a hadnagy uram, — mondta Bottyán apó és szúrós félszemével Klára kisaszonyra nézett, a ki nagy röstelkedésében nyomban megfélekedezett arról, hogy egy borral teli cserépkorsó van a kezében. Földre csörrent bizony a kancsó és elfolyt egy csöppig a drága jó somlai nedű...

A generális megsodorta erre a bajuszát és nyugodtan folytatta:

— Nem is tudom én már a hadnagy uramnak addig semmi hasznát sem venni, látom, a míg tető alá nem hozzuk azt a három éve félben maradt lakodalmat.

Klára szíve e szóra nagyot dobbant és bizony a második cserépkancsó is, a melyet kezében tartott, gyönyörűen a földre pottyant.

Erre már a zord generális is elmosolyodott.

— Hogy pedighen több kár ne essék sem a kancsóknak, sem egyebeknek — adta ki az ordert — azt a lakodalmat megtartjuk még hol-

nap. Igazi kuruczlakodalom leszzen. Magam leszek a kikérő násznagy és Béri Balogh ezredes uram. A vőfélyek Bezerédy kapitány és Csinom Palkó hadnagy. A többiről pedig gondoskodás legyen és különösen Kisfaludy hadnagy uram poroltassa a mundérját. Klára hugom pedig szedje rendbe a menyasszonyi köntösét, nászi koszorúját.

— De generális uram . . . — Akart valamit mondani Klárika.

Bottyán apó azt gondolta: tiltakozni akar. Keményen ráfordult:

— Semmi: de! semmi: generális! Násznagy vagyok és holnap kikérem a kisasszonyt. Punktum.

Pedig ahogy is akart Klárika tiltakozni. Mindössze csak azt akarta mondani, hogy hiszen a menyasszonyi köntös meg a nászi koszorú már három éve — készen vár a szobában . . .

IV.

Nem hiába, hogy kemény volt az ordré, de lett is ám fogamatja. Másnapra minden rendben volt, mint a parancsolat. A konyha, a pincze, a pap, a harangozó, a násznép. rövid szóval: az egész lakodalmi alkalmatosság.

Klárika meg Esztike nagy boldogságukban még a generális uram rettenetes fingiáját is úgy fölbokrézták vadvirággal, cserefalombbal,

hogy nem látszott belőle más, mint a mar-
kolatja . . .

A generálisnak nagyon megtetszett a kedves
lányos ötlet, megtoldotta egy másikkal:

— Ez lesz a násznagyi pálczám! — mon-
dotta — pompásan hozzávág a kuruczlakoda-
lomhoz.

És, csakugyan mikor a nevezetes ünnepi mo-
mentum elérkezett, virágos kardjával állt a
generális násznagy az örömapa és az ünnepi
gyülekezet elé, szólván tisztéhez képest ily módon.

— Imé, tisztelt örömapa uram, nemzetes és
vitézlő Loránth András uram, elérkezék az ün-
nepi momentum. Megérkezének a kikérő nász-
nagyok vőfélyeikkel, nyoszolyólányaikkal és min-
den ő násznépeikkel egyetemben, hogy vitézlő
Kisfaludy Pál részére kikérjék az ő szépséges
szép menyasszonyát, Loránth Klára kisasszonyt.
A mit is ezennel ősi szép magyar szokás szerint
megcselekszünk.

Virágos pálczájával, azaz kardjával intett ekkor
násznagytársának. Béri Balogh ezredes hason-
latosan fölvirágzott kardjával az öreg Loránth
András elé állott, összepengette a sarkantyúját
és gyönyörű ékes rigmusokban kikérte a meny-
asszonyt az örömapától.

Az örömapa persze hogy kiadta örömmel.
Ám előbb megréfálta násznagyuramékat, a mi
szintén hozzátartozott a kuruczlakodalomhoz.
Intett a vőfélyeknek, hogy hozzák ki a szomszéd

szobából a menyasszonyt. A vőfélyek erre bevezettek — öt menyasszonyt. Mind sűrűn lefátyolozva, fehér ruhában.

Bezerédy bemutatja őket:

Érdemes násznépség! csoda történt nálunk:
Egy menyasszony helyett im, ötöt találtunk.

Csinom Palkó megtoldja imigy:

A vőlegényt Isten nagyon szeretheti:
Hogy egy helyett ime, öt asszonyt szánt neki!

A násznagyok ez ellen kontradikálnak. Nekik csak egy kell, mert az az egy többet ér nem ötnél, hanem ötvenötnél.

Loránth uram erre fölszólítja őket, válaszszák ki hát azt az egyet.

Választ egyet Bottyán, választ egyet Béri Balog. Felfödik a fátylát, hát mindkettő ránczos képű, fogatlan vén szipirtyó... Nagy hangos kacagás.

Bottyán apó nagyot üt kardjával a földre, mondván:

Már mi nem választunk, kívül mind egyforma:
Mintha fiatal kis gerlemadár volna.
De a mi kívül van, az csak az ő tolla,
Belül: vén boszorkány vagy zörgő motolla!

Válaszszon maga a vőlegény.

Erre előlép a sorból Kisfaludy Palkó és szól ilyenképen:

Gerle madár tolla, igaz, mind egyforma.
De nem öt — ezer ha volna egy csoportba':
Maga kedvesére a szerelmes párja
Mégis ráösmerne, mégis rátalálna.
Én is ráösmerek, én is megtalálom —

Odamegy Klarához, fölemeli fátyolát:

Ez az én galambom, szerelmes párom!

Atöleli gyöngyden és megcsókolja alabastrom
homlokát.

Kitör erre a nászsereg hangos nagy viváto-
zásba, a tábori muzsikások indulóra zendítenek,
a kis falu fatornyában megkondulnak a haran-
gok... Indul a nászmenet. A templomig a
vadgalambos erdőn vezet át az út s a tegnap
óta riadtan hallgató vadgalambok ime lágy édes
kórusban egyszerre fölbúgnak: «Úgy... úgy...
úgy...»

Nótás Gyuri.

Túl a Dunán, Dunátúl a Drávaig zengett az örömkialtás:

— Vivát! Vivát! Győzött a kurucz!

Hej, pedig még a csata előtt való napon is dehogy mert volna valaki a győzelemre gondolni!

A szegény kurucz vitézek sorait kegyetlenül megdézsmálta a rettenetes «fekete halál», a pestis. A kik megmaradtak, azok is fáradtak, betegek, csüggedtek voltak. A ruhájuk leron-
gyolódott, legyverük megrongálódott, lovaik ki-
dőlték az örökös harcban, küzdelemben...
A pénzük elfogyott... éheztek, szomjaztak a
szegény kurucz katonák.

A vezérek sorra járták a csapatokat. Buzdították, bátorították a csüggedőket.

De bizony a szép szó most nem sokat használt. A türelmetlenebbek már hangosan lazadoztak, hiába tiltotta azt a szigorú katonai régula.

— Eleség köll nekünk, jó ruha, jó fegyver,

meg friss paripa, — morogtak a vén, torzonborz kurucz legények, — mert különben nem birunk tovább harczolni. Kidőlünk, elpusztulunk, megesz bennünket a labancz . . . Könnyü is a labancznak! Bezzeg van annak mindene, a mit csak szeme, szája megkíván! Mindennel bőven ellátják Bécsből . . . Nem lesz csoda, ha úgy tönkre ver bennünket, hogy hírmondó sem marad belőlünk! . . .

És másnap mégis megtörtént a csoda, hogy a rongyos, fáradt, éhes kurucz verte el a port amúgy istenigazában a labancz hátán!

Valóban csoda volt az és egy kis nóta cselekedte azt a csodát.

Mikor fölbúgott a tárogatók csatára hívó szava, egyszerre csak fölharsogott az a nóta is a kurucz vitézek ajkán . . . És nem volt többé csüggedt, nem volt többé fáradt, — hős volt, oroszlán volt minden kurucz katona! A szemekben az elszánt lelkesedés szent tüze égett . . . Az a dal, gyújtotta ki ezeket a tüzeket! Az a dal, az a tüzes harczy dal öntött új erőt a lankadó karokba . . . az aczélozta újra keményre, élesre a kicsorbult fegyvereket . . . az a dal verte tönkre a labanczot, az a dal szerezte meg a kurucznak a fényes győzedelmet.

Nem hallották máskor sohasem azt a dalt. A vezérek csata után csodálkozva kérdezgették: hol vették, hol termett, ki volt a szerzője a csodás hatalmú dalnak?

Senki sem tudta megmondani.

A katonák csak annyit tudtak, hogy csata előtt való este kezdték dalolni a Béri Balogh Ádám ezredében. Onnan terjedt szét reggelre, mint a futótűz, az egész kurucz táborra... Azt is tudták némelyek, hogy ott egy közvitéz tanította meg először a nótára bajtársait. Bizonyos Nagy Gyuri nevű, a kit különben csak Nótás Gyurinak hívnak, mivelhogy igen nótás kedvű legény.

— Hol van az a Nótás Gyuri! — kérdezte a generális, a ki maga is nagy kedvelője volt a szép kurucz nótáknak. — Jelentkezzék azonnal előttem!

Keresték, kutatták mindenfelé, de Nótás Gyuri nem volt sehol. Csata óta senki sem látta a táborban.

Már azt gondolták, hogy Gyuri elesett a csatatéren, mikor Béri Balogh Ádám ezredéből megjött a híradás felőle. Azt mondta ez a híradás, hogy Gyuri vitéz bizony nem esett el, de nem is jelentkezhetik most a generális úr előtt, mivelhogy áristomban ül ő kelme. Valami nagy vétke lehet, mert úgy beszélnek az ezredében, hogy hadi törvényszek elé fogják állítani. Bizonyosat azonban senki sem tud mondani.

— Csak nem lett áruló? — kérdezte valaki megdöbbenve.

— Vagy talán gyáván viselkedett? — találgatták mások.

— Az nem lehet! — felelte határozottan a hírt hozó katona. — Gyuri bajtárs talpig becsületes, igaz lelkű kurucz és a legbátrabbak közül való. Sem áruló, sem gyáva nem lehet!

— Majd kiderül az igazság a hadi törvényszék előtt, — mondotta a generális.

A katonák pedig fejcsóválva kérdezgették tovább és aggodalmasan tanakodtak, hogy mi is lehet hát a Gyuri bajtárs nagy vétke? Bizony kár lenne érte, ha valami baj érné!

De bizonyosat nem tudott senki.

II.

Másnap csakugyan összeült a haditörvényszék, hogy ítéletet mondjon Gyuri felett.

A vád így szólt ellene:

«Gyuri vitéz eleinte derekasan részt vett a harcban. Később azonban, mikor az ellenség hadsorai már bomladoztak és a kuruczok, ajkukon viharos harczidallal, oroszlánokként rohantak előre, Gyuri egyszerre csak kiállt a csatasorból. Hátramaradt és az erdőszélen leült egy vadkörtefa alá, a honnan csak akkor jött elő, mikor a harcnak már vége volt. Ez pedig súlyos megsértése a hadi szabályoknak.»

— Így történt-e a dolog? — kérdezte a vizsgálóbíró.

— Így történt! — válaszolt Gyuri bátor, határozott hangon.

— Talán golyó ért, vagy rosszúl lettél hirtelen? — vetette közbe a kérdést Béri Balogh Ádám, a ki nagyon szerette Gyurit és igyekezett őt mindenképen menteni.

— Nem ért golyó, brigadéros uram, és rosszúl sem voltam! Inkább nagyon jól éreztem magam, — felelte Gyuri.

— Mért álltál hát ki a sorból? — hangzott a bíró kérdése.

— Azért álltam ki, mert én akkor ott már elvégeztem a dolgomat és új munka várt reám.

— Ezt nem értem, beszélj világosabban! — mondta szigorúan a bíró.

Gyuri emelt fővel folytatta:

— Úgy van, a mint mondom. Mikor én a sorból kiálltam, a győzelem már a miénk volt. A labancz hanyatt-homlok szaladt...

— Ez igaz, — sietett megint Gyuri segítségére a brigadéros.

— Ebben a győzelemben pedig nekem nagy részem volt, — mondta tovább Gyuri. — Nem dicsekvéskép mondom ezt, csak az igazság kedvéért.

— Hogy-hogy? — kérdezte meglepődve a bíró.

— Úgy, hogy a győzelmet az a harczi dal szerezte meg, a mit a katonák csata közben daloltak. Ez a dal lelkesítette, tüzelte föl a már végbépen elcsüggedt kurucz sereget.

— Ez is igaz! — vágott közbe Béri Balogh.

— Jó, jó, de mi közöd neked ehhez a harczidalhoz? — kérdezte a bíró.

— Ő tanította meg a dalra a kuruczokat, — felelt Gyuri helyett ismét a brigadéros.

— És én irtam azt a dalt, — vette át a szót Gyuri, — és a muzsikáját is én komponáltam. Ime, itt a bizonyságom!

Dirib-darab papirosokat szedett elő a tarso-lyából és az asztalra rakta.

A bírák és tisztek csodálkozva néztek össze.

A papiros darabokon csakugyan annak a varázsos harczidalnak a szövege és kottája volt. Azon frissen, a mint Gyuri oda vetette tegnap éjjel. Piros vérrel volt írva minden betűje, a Gyuri tulajdon vérével... mert tintát, tollat, kalamárist bizony nem hordozott magával a szegény kurucz katona. De nem is lehetett volna hideg tintával megírni azokat a vért forraló, csudás kurucz nótákat. Egyedül csak vérrel. Kurucz hősök szívének forró, piros vérével...

A szigorú hadbíró most már szelidebb hangon faggatta tovább Gyurit.

— De hát mégis mért állál ki a sorbul fiam? — Mért nem mentél tovább hős bajtársaiddal előre, győzelemre, diadalra?... Ha így cselekszel, lásd, most nem állsz itt a törvény előtt, hanem a dicsőség babérága köríti homlokodat.

— A dolgomat én akkor már elvégeztem és új munka várt reám, — ismételte Gyuri. —

A diadal mánora új dalra ihletett. Ott zsongott, zengett az új nóta már a szivemben... Azért maradtam hátra, hogy leirjam. Arra gondoltam hirtelen, hogy valami ostoba golyóbis hátha átfurja a szivemet a csatatéren... és kiröpül belőle a dal és elszáll mindörökre... Nem magamat féltettem. Érttem nem lett volna nagy kár. Hisz én csak egy ember vagyok. Hanem az a nóta százak, ezrek helyett harcolhat majd!... Századokat, ezredeket lelkesíthet, tüzelhet újabb diadalra!... Ezért maradtam el. Ime, itt a nóta.

Ezzel újabb papiros szeleteket vett elő és az asztalra tette.

A hadi törvényszék tagjai kézről-kézre adták a gyönyörű kurucz nótát, aztán tanácstalanul néztek egymásra. Hogy most már mit is csináljanak hát Nótás Gyurival? Annyi bizonyos, hogy Gyurinak tökéletesen igaza van, de az is kétségtelen, hogy azért a hadi törvényeket is megszegte, mert a katonának csata közben helyét elhagynia nem szabad.

Végre is így szólott a hadbíró:

— Ez nem olyan közönséges eset, a melyet a paragrafusok szerint lehetne megítélni. Az egész ügyet a fejedelem elé fogjuk terjeszteni, az ő bölcsesége majd megtalálja a helyes ítéletet.

És másnap megjelent a fejedelem ítélete. Így kezdődött: «Nagy, másképen Nótás Gyurit ezen-
nel kinevezem hadnagyommá . . .»

És lőn nagy öröm és vigasság a bölcs íté-
let hallatára az egész kurucz táborban.

A tokaji.

Sötét, felhős őszi éjjel két nehéz társzekér döcögött a tarczali országúton. Nyikorgott panaszosan a kenetlen fatengely, távol a hegyek oldalán bánatosan sírtak az őszi bogarak. Mintha csak a szekér drága terhét siratták volna: kár érte, kár . . . kár . . .

Mikor a hold egy-egy pillanatra kisütött a felhők mögül, aczélsisakok taraján csillant meg a fénye.

Vasas német katona ült a kocsisok mellett, vasas német katonák lovagoltak a szekerek körül. Azoknak a sisakja csillogott a holdsütésben.

A sötét éjszaka fekete leple alatt labancz martalóczok igyekeztek kifelé a tarczali hegyekből. A társzekereken öblös hordók voltak tele tüzes tokaji borral.

A váltakozó hadi szerencse úgy fordult, hogy a hol tavasszal és nyáron a kurucz kapált, ott őszre a labancz lett az úr és ő szüretelt a kincseket érő szőlőhegyekben.

És odafenn Bécsben, a fényes főlabanczfészekben, a hol sohasem volt becsülete a magyar

embernek, már akkor is nagy becsülete volt a magyar — bornak. A melynek nincsen párja kerek e világon. Hiszen igaz, a magyar embernek sincsen párja, de hát ezt Bécsben sohasem akarták megérteni és elismerni . . .

A pompás nedűt, a mely Rákóczi kedves «Mondulás»-ában termett, a császári udvar számára szállították a társzekerek. Válogatott és megbízható emberekből állt a kíséret s nagy jutalmat biztosítottak részükre ha a drága kincsét hiány és fogyatkozás nélkül Bécsbe szállítják. Épen valami nagy ünnepségre készültek odafenn s az ünnep fényét kellett volna emelni a tokaji hegyek nemes tűzének.

Dübörögtek a nehéz társzekerek és nyikorgó sírással vitték a magyar föld folyó-aranyát Bécs felé azon az úton, a melyen már annyi drága kincsét — aranyát, ezüstjét, zsirját elliferálták a magyar nemzetnek.

Szépen kiszámította a dolgot a számítani mindig jól tudó sógor.

Érsekujvárig labancz kézen volt az ország, odáig tehát semmi baj sem érheti a szekereket. Ujvárbán is csak gyöngé kurucz őrség volt. Esztergomban már erősebb katonai fedezetet adtak a szekerek mellé, hogy ha kell, fegyverrel is átsegítsék azokat a kurucz őrszemekkel megrakott vidéken.

Csakhogy most az egyszer mégis valami kis hiba csúszott a német sógor számításába.

Arra nem számított ökelme, hogy Ujvár vidékén a félelmes hirű Jávorka hadnagy portyázott épen elszánt kurucz legényeivel s arra sem gondolt, hogy a Tarczalon fogadott kocsisok durva darócz ruhája alatt jó magyar szív dobog. No meg hogy valamelyes kis furfang is lakozik azokban a napsütötte tatárkoponyákban . . .

A két kocsis — Esze András és Kupa János névszerint — igaz, nem sokat beszélgethetett egymással. De hiszen nem is természete a magyar embernek a sok locsi-fecsi beszéd. Kevés szóból is megérti az egymást. Főképen pedig, ha az a szó a szívből kívánczozik kifelé.

Már pedig a szívét, a jó kurucz szívét nyomta egész úton valami nagy keserőség Esze Andrásnak meg Kupa Jánosnak.

Hogy épen az ő becsületes fejükre szakadt ez a szégyenletes munka! Elszállítani a drága jó magyar bort a bécsi németnek... Még ha valami hitvány lőre volna s nem a legfáintosabb aszú, a kit a lengyel hercegek is töméredek arannyal fizetnek! De hát nem tehettek róla, nem jószántukból cselekedték. Erőszakkal kényszerítették őket a fuvarra vasas katonák. És persze búsás áldomást is ígértek nekik, ha Bécsbe érkeznek. Talán még — mondották — valami csillogó szép medáliát is akaszt majd a nyakukba nagy örömeben a császár, mivelhogy igen szereti Ő Felsége a pompás tokajit...

De csak nem volt a két kurucz szívének

vigasztalódása. Minél inkább távoztak Tokajtól s közeledtek Bécs felé, annál nagyobb lett a keserűségük.

Mikor abrakolás végett útközben megálltak, össze-összesúgtak. A vasas katonák ugyan folyton szemmel tartották őket és vigyáztak minden szavukra, szerencsére nem sokat értettek belőle.

— Gyalázat ez komám, — dörmögte Esze András, inkább csak úgy a bajusza alá, mikor a miskolci kútnál itattak.

— Pellengérre kerül a becsületes nevünk, — morgott vissza Kupa János — az unokáink is megátkoznak érte.

— Valamit tennünk köll! — folytatta Esze András. — Én át nem lépem Bécs város kapuját Árgyélus király kincséért sem, nemhogy a császár medálijáért... inkább fölakasztom magam a legelső útszéli fára!

— Tennünk köll valamit! — hagyta helyben Kupa János.

De bizony hamarosan csak nem tehettek egyebet az elbusult kuruczok, minthogy szépen visszakászolódtak a szekerekre s a vasas némevezényszavára koczogtak tovább «forbercz» — Bécs felé.

Az esztergomi piacon, a hol megerősítették a német őrséget, Esze András valami toprongyos koldusemberrel váltott suttyomban néhány szót. Míg vizet adott vödréből a koldusnak,

addig adta amaz neki szűr alatt a szót. A hogy a koldus nagy hálálkodás után elsántikált, Esze András derűs képpel súgta oda Kupa Jánosnak:

— Rendben vagyunk mán, komám!

— No, no! — csodálkozott Kupa János. — Mit teszünk? . . .

A vasas német ekkor már fülelt a hátuk mögött s rájuk ripakodott, hogy fogják be a lovakat aztán — mars, indulás!

— Te csak gyere mindig utánam! — dobta vissza a szót Esze András, a ki az első szekér kocsisa volt.

— Úgy lesz! — mondotta Kupa János.

Befogtak és indultak.

A különös karaván már jó messze járt Esztergomtól, mikor egyszerre csak három felé ágazott az út.

— Halt! — vezényelt a vasas német, a ki a karavánt vezette.

A németek megálltak, összedugták a fejüket és sokáig tanakodtak. Látszott, hogy nincsenek tisztában az útiránynyal. Nem tudták, hogy a három út közül melyiken induljanak tovább.

Esze András boldogan mosolygott a bajusza alatt. Visszapislogott Kupa Jánosra, a ki megértette szó nélkül is, hogy ez annyit jelent:

— Te csak gyere utánam.

A németek tanakodása végre is odalyukadt ki, hogy a vezető tiszt megkérdezte Esze And-

rást: nem tudná-e, a három út közül melyiken kell tovább menniök?

— Már hogyné tudnám instálom, — felelt nagy alázatosan Esze András — úgy ösmerem ezt a vidéket, mint a tenyeremet. Sokszor megjártam én már Bécs városát. Azon a kettőn indulhatunk la! — bökött ostorával előre — mindegy akármelyik, csak épen a harmadikat nem javallom.

A vasasok megint összebújtak és nagy ravaszul kisütöttek, hogy ha ez a rebellis fajzat azt a két utat ajánlja, akkor bizonyos, hogy éppen a — harmadikon kell indulniok.

És csakugyan azon az úton indultak.

— Hát nekem iszen úgy is jó! — dörmögött hangosan méltatlankodva Esze András, magában pedig ezt gondolta: na te «serófos» eszü német, most az egyszer a magad nyakát tekered ki! . . .

Az út két oldalát sűrű erdő borította.

Az erdő szélén, vagy egy puskalövésnyire a szekerektől toprongyos koldus bújt elő az árok-ból és az úton sántikálva haladt előre

Jól benn jártak már az erdő közepe felé, mikor a koldus hirtelen bevágott a sűrű rengetegbe.

Néhány percz mulva éles fütty sikoltott át az erdön s az út két oldalán fegyveres kurucz katonák rohantak elő.

— Megállj! — kiáltotta egy hatalmas, har-

sogó hang, hogy szinte visszhangzott belé a rengeteg.

A két szekér megállt s a meghökkent németek hirtelenében azt is elfeledték, hogy fegyver van az oldalukon.

Különben sem soká maradt már ott a fegyver. A markos kurucz legények egy-kettőre lefegyverezték az egész csapatot.

A kurucz vitézek élen a toprongyos koldus állt, a ki hirtelen ledobta ütött-kopott gunyáját és most már igazi képében nézett farkasszenet a halálrarémmült németekkel a felelmetes kuruczvezér — Jávorka hadnagy.

— Előre! — harsant föl újra parancsoló hangja. — Majd Érsekújváron elvégezzük a többi.

A kuruczok körülfogták az egész labancz karavánt és beterelték az ujvári várba.

A jó fogásnak persze, hogy nagy áldomás lett a vége.

Az ujvári piacon csapraütötték a pompás átalagokat. Az első korsót Esze András kapta. Nagyot húzott belőle András gazda, azután átadta Kupa Jánosnak, mondván:

— Te csak gyere utánam!

Bécsben pedig ezalatt epekedve várták a drága jó tokaji nedűt s talán még most is várják, ha el nem unták...

Édes dalok, fájó dalok . . .

Párisi fényes lakásában, melyet maga XIV. Lajos király bocsátott rendelkezésére, mélyen elmerengve ült Rákóczi Ferencz, a kurucz-magyarok bujdosó fejedelme.

Künn nyüzsgött a lármás utcza. Hullámszótt, zajgott, zengett a ragyogó világvárosi élet és ezer gyönyörűséget kínált annak, a ki belemerült vidám, mulatós estéinek pezsgő, színes, illatos árába . . .

A daliás szép magyar urat is hívta, csábította ez a muzsikás áradat. Belé is kóstolt eleintén. Hátha a felejtés italát meríthetné hullámaiból csalódott lelkének sok sajgó sebére . . . Hiába, hiába . . . A sebek csak kiújultak, égtek és sajogtak mindig egyre jobban. Hiába titkolta, kiült a fájdalom nemes homlokára, jóságos szemébe. Meglátta mindenki, szánta és sajnálta. Hű baráti kezek gyógyirral kínálták, de csak nem volt az ő szenvedő lelkének földi orvossága.

Ama csudatevő égi hatalomhoz fordult hát,

a ki fénytől, zajtól távol, ott lakik a csendes, imádságos szent magányosságban. A mióta egyszer künn járt a grosboisi csendes kolostorban, azóta egyre csak odavágyódott a lelke, hogy ott a szentéletű kamalduli remetek társaságában tisztán Istennek és a múlt emlékeinek éljen.

Most is ép e kedves tervével foglalkozott, a mikor belépett hozzá bujdosó útjának hűségese kísérelője, kedves íródeákja, Mikes Kelemen.

— A posta — szólott csendesen Kelemen és ura elé tett egy csomó levelet.

A fejedelem végig futotta a levélcsomót és lemondóan legyintett a kezével. Megint csak nem volt köztük olyan levél, a milyent ő várt haj, régóta már égő, gyötrő vágygyal...

Komoly, nagy pecsétetes levelet várt ő fejedelmi czímerrel, a melyben valamelyik hatalmas uralkodó arról értesítené, hogy megadja neki az ígért segítséget: pénzt és katonát. És ő visszatérhet ezzel a segítséggel ismét elhagyott hazájába és kezébe ragadhatja a letiport magyar szabadság lobogóját és viheti csatárolcsatára, diadalról-diadalra!...

Nem jött ilyen levél. A sok szép ígélet csak — ígélet maradt.

Csupa apró, finom, színes, illatos levelet hozott számára a párisi posta.

— Meghívás, újra csak meghívás — mondotta a fejedelem, miközben a leveleket föl-

bontotta. Mulatság . . . bál . . . estély . . . hangverseny . . . vadászat . . . Az Orleansi herczeg . . . Torcy gróf . . . Bergerac vicomte . . . Durand tábornok . . .

Azután visszaadta az egész csomót Mikesnek.

— Udvariasan megköszönjük fiam, — mondotta — de nem mehetünk. Nem megyünk már sehova. A mulatozás, a vigasság nem nekünk való. Ott messze a Kárpátok tövében rablánczok csörögnek és egy nemzet lelke sir . . . siratja a haldokló szabadságát. Néma gyász illet minket, nem hangos vigasság . . .

A komornyik lépett be most és újabb levelet hozott:

— Tessé tábornagy öökszczellencziája küldi és válaszol kér.

Ez is színes — rózsaszínű — illatos kis levélke volt. És szintén meghívás a tábornagy estéjére.

A fejedelem fölbontotta a levelet. Borongó arcza egyszerre földerült.

— Charlotte írja, az édes kis Charlotte — mondotta Mikeshez fordulva. — Ezt mégsem utasíthatjuk vissza, ide még elmegyünk. Azt írja a kedves, hogy okvetetlen elmenjünk, mert valami nagy, nagy meglepetés vár reánk. Vajjon, mi lehet ez a nagy meglepetés! Charlotte nem játszik a szavával . . . no, majd meglátjuk. Írjad a választ, fiam. Írjad, hogy ott leszünk bizonynyal.

— Igenis, fejedelem uram! — felelte sugárzó arczczal Kelemen diák és dobogó szívvel sietett íróasztalához, hogy megírja a választ. Ritmikus sorokban, gyöngybetűvel írta, hiszen Charlotte-nak szólt, a kedves, a bájos kis franczia leánynak, a ki olyan rajongó tisztelettel csüngött a magyarok bujdosó fejedelmén és a ki ott a messze idegenben úgy meg tudta érteni a szégyen hazátlan kuruczok mélységes, borongó bánatát...

És a míg pingálván a szép kerek gyöngybetűket, írta a szinte versbe csendülő ritmikus sorokat, ő maga is bizony egyre azon gondolkozott, a mi odaát a másik teremben fejedelem urát foglalkoztatta: hogy mi is lesz hát az a nagy, nagy meglepetés?

★

A Tessé-palota fényes termeiben együtt volt Páris legelőkelőbb társasága.

Előre híre futott már, hogy az estélyen megjelenik a fejedelmi magyar bujdosó is, a ki jó ideje visszavonult már a társaságos eletről, noha Párisban mindenki szerette, becsülte s már-már valóságos kis legendakör övezte a nevét.

Mikor Rákóczi hű Mikese kíséretében jelent, szinte hódoló tisztelettel fogadta őt a fényes társaság. Boldog volt, a ki közelébe férhetett, megfoghatta kezét, vagy szót válthattott vele.

De legboldogabb mégis a házi kisasszony volt. Dobogó szívvel sietett a várva várt vendég elé s egy gyönyörű piros rózsabokrétát — Rákóczi kedvencz virágait — nyújtott át a fejedelemnek, a ki gyöngéd szeretettel homlokconcsókolta Charlotteot. E csók nyomán egy pillanatra eltűnt a gond és bánat borongó felhője. Rákóczi szép nemes arczáról és nyájas kedves szavakkal köszöntötte a körébe sereglő hölgyeket és urakat. De azután csakhamar visszavonult egy csendes kis szobába, a hol élénk beszélgetésbe merült a házigazdával, a ki régi meghitt barátja volt. Ő előtte föltárta szenvedő lelkének minden bánatát, a mit az idegen szemek elől féltve rejtegetett.

A kis Charlotte is megszökött a zajos társaságtól s édes atyjához símulva, csöndes áhítattal hallgatta a fejedelem beszédét, mely úgy hangzott az ő rajongó lelkébe, mint a harangszó és az imádság...

— Már hírt sem kapok hazámból — mondotta Rákóczi. — Hetek óta csak a keletről erre szálldogáló felhőket nézegetem... nézegetem, kérdezgetem... de ők nem felelnek... Forró homlokomra olykor olykor csak egy-egy könnyet ejtnek... Talán ez a feleletük?... Talán el is felejtettek engem immár az én szegény szép hazámban?... Ellenségim elátkozták, híveim is megtagadták talán már a nevemet...

— Ha mindenki — szólott közbe Tessé — a magyar nép sohasem felejtí el Rákóczit, a ki mindenét fölálidozta a szabadságért!

— A nép . . . az én jó magyar népem . . . — sóhajtott a fejedelem. — Rabigát tettek annak ismét a nyakára. Elgyötörve tán belé is törődött már es nem is álmodik többé a szabadságról . . .

Charlotte merengő kék szeméből egy forró könnyecsepp csordult ki e szavak hallatára és csendben, észrevetlen átsurrant a szomszédos terembe.

A következő pillanatban egyszerre elnémult ott a zsibongó vidám zaj és a mélyseges csendben megzendült a *clavecín* mélabús hangja.

Csudás, ismeretlen, édes bús melódiák töltöttek be a termet. Senki nem hallotta azelőtt, senki nem ismerte, mégis egyszerre mindenkinek a szívébe kapott ez a zengő, síró dallam . . . Érezte mindenki, hogy e különös dalokban vérző szívek dobognak, nagy fájdalmak zokognak . . . forró vágyak égnek, szent remények élnek . . .

Az első akkordok után fölcsendült egy mély zöngésű meleg férfihang és egybeforrva a *clavecín* bánatos méla szavával, búgtak, sírtak tovább a különös, a csodás, az ismeretlen dalok, ismeretlen nyelven, de ismerős lélekkel . . . Zengve-búgva sírták a bujdosó kuruczok bánatát . . . zöld erdők harmatát . . . piros csizmák nyomát . . . Magyarok vitézit: Rákóczit . . . Ber-

csényit . . . Kik messze járnak bár . . . de a kiket a magyar nép híven szívébe zár s örökké visszasír . . . örökké visszavár . . .

Rákóczi álmélkodva nézett körül: álom-e ez vagy valóság? És csak azon vette észre magát, hogy a házigazda karonfogva vezeti be a szomszéd terembe, a hol elebe tárult a kedves, a gyönyörű valóság, az ígért nagy meglepetés.

A clavecinen kipirult arczczal Charlotte játszott és egy daliás fiatal férfiú kísérte énekével.

— Fiam, vitézem! — kiáltott fel Rákóczi az öröm és elragadtatás hangján — te vagy-e az valóban? . . .

— Az ifjú abbanhagyta énekét s katonás állásba vágva magát. imígy szólt:

— Én vagyok De Viard, felseged egykori tüzérkapitánya, a magyar szabadság francia katonája Most érkeztem vissza szép Magyarországból nagy bujdosó úton. Elhoztam a magyar nép lelkét ezekben a nótákban. Ott zengnek e dalok, édes, fájó dalok, szerte a hazában, delibábos pusztán, erdők vadonában . . . Nem felejt el téged soha a te néped, bárhova üldözzön a zsarnokság, ármány. Nemzedetnek lelke mindig utánad száll zengő nóták, édes dalok, fájó dalok szárnyán . . .

— Köszönöm fiam, köszönöm — rebegte mély megindulással Rákóczi és szívére ölelte hű francia vitézét.

Azután Charlottehoz fordult, de az ő számára már nem talált méltó köszönőszavakat. Csak némán, hosszan, melegen a lelkes örömtől ragyogó kék szemébe nézett és gyengéden megcsókolta homlokát....

Rózsák a hóban . . .

Nagy, örökös bujdosó útjának franczia állomásán Párisban időzött Rákóczi Ferencz.

Megható, szinte legendás tisztelet és szeretet fogadta mindenütt a Szajna partján az ismeretlen, messze tiszai vidékek érdekes fiát, a delczeg «Sárosi gróf»-ot. (Ezt a nevet viselte a bujdosó fejedelem.) Szívesen látott vendége volt XIV. Lajos ragyogó udvarának csak úgy, mint a legelőkelőbb franczia főurak fényes kastélyainak.

A mindig vidám és könnyelmű Páris azidőtt különösképen mulatós jókedveben vala. Mintha csak érezte volna, hogy léha örömeinek órája nemsokára lejár, kétszeresen élvezte ki minden percz gyönyörét. Egymást kergették a fényesebbnél fényesebb estélyek, bálók, hangversenyek, vadászatok és főképen az izgalmas «sínkorántázások» — a hogy a mi bujdosóink az agarászást (chien-courant) jó francziás-magarsággal nevezék vala. És az első meghívott mindig és mindenütt az érdekes magyar bujdosó

volt, a ki mind külső megjelenésével, mind szellemének előkelőségével csakhamar meghódította a kényes izlésű francziákat. Az urakat ép úgy, mint a dámákat. Sőt ez utóbbiakat különösképen — a mire tanúság sok egykorú intim rózsaszínű memoire . . .

Rákóczi eleintén belémerült a vidám élet pezsgő árába, hogy feledje szívének tengernyi bánatát . . . sok szétfoszlott álmát . . . elvesztett hazáját . . . elhagyott családját . . .

Am ott a távol Szajna mentén s Versailles gyönyörű ligeteiben is meg-megjelent előtte a Tisza-Duna tája . . . a Kárpátok vadona . . . S a fényes mulatságok vidám zajába is belésírt a tárogató szívettépő bús dala, a rablánczra vert magyar szabadság halálhörgése a kárpáti bérczekről, a tiszai rónákról . . . Bájos hitvesének, két szép gyermekének utána való sóhajtozása a bécsi ralságból . . .

És elborúlt képzelődő lelke mindinkább kivágyott abból a tündéri ragyogásból, abból a vidám, zajos, léha világból. El, el valahová egy csendes, nyugodalmas, magányos szigetre, a hol visszaálmodhatná a dicsőség, a boldogság örökre letűnt édes álmait . . .

Már integettek is feléje szeliden, túl a nagyváros köröngetegen, a grosboisi kéklő halmok, már fülébe is csendült hívón a kamalduli remeték kápolnájának ezüstös szavú csengetyűje . . .

Még Parisban tartózkodott, de a zajos társa-

ságokat már kerülte. Alig járt máshova, mint egyik legbensőbb barátja, Tessè gróf tábornagy házába. Oda is tán inkább csak azért, mert a grófi kastély a város egyik csöndes negyedében volt és hatalmas, gyönyörű park övezte.

Ebben a parkban órák hosszat elsetálgatott a bujdosó fejedelem. Ki tudja, milyen érzések, gondolatok rajzották ilyenkor körül? ... És a kastély ura gyengéd figyelemmel vigyázott arra, hogy a fejedelmi vendéget senki és semmi ne zavarja ilyenkor, a csöndes merengés perczeiben.

Nem is zavarta senki, semmi. Még a cselédség is halkán, lábujjhegyen lépve tért ki útjából. Magányos, csöndes lépteit csak két ábrándos kék leányszem kísérte híven a kastély egyik ablakából... Charlotte grófkisasszony fehér leányszobájának az ablakából.

A viruló szép franczia lány eszményi rajongással csüngött a magyarok bujdosó fejedelmén, a kiről apjától legendába illő híreket hallott. Küzdelmeiről, szenvedéseiről, dicsőségéről, bukásáról... híreről, nevéről... és ah, szerelméről... gyönyörű és szomorú szerelméről, a kinek szintén Charlotte volt a neve...

És Rákóczi is mindjárt az első találkozáskor kenvencczévé avatta bájos tisztelőjét. Ő, a kit abban az időben más nő már alig érdekelt (pedig hej, de sokan érdeklődtek ő iránta!) Charlotte-ot miadig kitüntette, hosszan és me-

legen elbeszélgetett vele. És beszéd közben látható gyönyörűséggel rózte szép sudár termetét, beszédes nagy kék szemét, hullámos aranyhaját és hallgatta, szinte mohó vágygyal, szavának üde tiszta zengését . . . A keserű csalódások, a nagy csüggedések legsötétebb napjaiban is — haj, sok ilyen napja volt a nagy bujdosónak! — Charlotte számára mindig akadt egy kedves szava, egy nyájas mosolya, egy-egy szál virága . . . És Charlotte is, a gyengéd, finom leánylélek csudás megérzésével mindig talált egy-egy fényes sugarat, a mivel ha csak egy pillanatra is földerítette, megaranyozta a szenvedő lélek sötét borongását.

Egy szép fehér téli napon szomorú hírrel köszöntött be a Tessè-palotába a fejedelem.

Elmondta, hogy bucsúzni jött.

Immár végképen megunta lelke a zajos nagyvárosi életet. Elhatározta, hogy otthagyja Párist és a szomszédos Grosboisba vonul a kamalduli barátok csöndes kolostorába. A szent falak között, jámbor remeték társaságában ott egyedül a múlt emlékeinek óhajt élni, a jövőtől ő már mit sem vár. Kitárja lelkét Isten és az örök szent Igazság előtt és megírja vallomásait és Emlékiratát a magyar szabadságháborúról. Mert arra már semmi reménye sincsen, hogy a pat-

ronás lobogót újra kezébe vegye és diadalra vezesse a szabadság szent ügyét. Barátai, pártfogói egymásután cserbenhagytak. Pedig mennyi szép ígérettel halmozták el a dicsőség napjaiban... Hadd lássa a jelen világ és a jövő nemzedék: miért küzdött, miért szenvedett? Miért áldozta fel ifjúságát, egész életét, családját, vagyonát, testi és lelki minden javát...

És ha ezt a munkát elvégezte, nyugodtan megy tovább, ha kell, a bujdosás kálváriaútján és nyugodtan hajtja, ha úgy fordul, fáradt fejét örök pihenésre...

Néma, mély csend lőn a bánatos szavak nyomán a fényes nagy teremben. Csak a márványkandalló tüze duruzsolt vidáman s az előtte ülő Rákóczi homlokára egy fénysugárt vetett, a mely úgy reszketett ott e pillanatban Charlotte szemében, mint a szentek feje körül a glória... Elfordult csendesen, hogy észre ne vegye senki a szeméből kicsorduló könnyet. Az ablakhoz ment és nézte a sűrű fehér hópiheket, a melyek, mint megannyi csillogó szárnyú nagy fehér lepke, szállongtak alá odakünn a park fáira, bokraira.

A fejedelem önkéntelenül a leány után nézett. Fáradt tekintete kissé megpihent Charlotte gyönyörű alakján, aztán újra megcsendült bánatosan zengő hangja, szokatlan, rég nem hallott melegséggel imigyen:

— Ez a mai nap örökre emlékezetes énnekem. Talán azért is választottam épen ezt a búcsúzásra. Ezen a napon látogatott meg engem egyszer, utoljára . . . a bécsi fogságból Charlotte-om, az én imádott bitvesem. Ilyen szép fehér télt nap volt akkor is. Nem ilyen fényes palotában volt a találkozásunk. Isten szabad ege alatt, a kurucz táborban. Odajött Charlotte a vad kurucz katonák közé. Mintha lilium lépne a túskebokorba . . . Ott fogadtuk őt. Oh, de milyen fogadtatás volt az! Rózsát hajtott minden túske . . . Együtt volt az egész táborkar, kedves generálisaim, Bercsényi, Bottyán s a daliás tisztek: Béni Balogh, Bezeredi . . . és párducbőr-kaczagányos szép huszárjaim . . . Hogy ujjongott, hogy örült ott mindenki!

— Jön a mi fejedelemasszonyunk! — A mi nagyasszonyunk jön! . . . Nem raboskodik többé. Szabad már, a miénk már . . . a mi fejedelemurunké lesz már mindörökké!

Így hangzott ajkukról az öröm szava. Harogtak a tárogatók . . . A zászlók hódolva meghajoltak előtte, mikor leszállt a nagy sárga bécsi kocsiról és a szikrázó fehér havon át egyenesen felém tartott . . . repült az én ölelő meleg karomba . . . És a szikrázó fehér hó köröskörül rózsák hulltak . . . az ő virágai — tüzes, piros rózsák . . . míg ajkam csókolta — míg ajkát csókoltam . . . és reánk is hulltak tüzes, piros rózsák, a gyönyör, a mámor tűz-

piros rózsái . . . Csuda volt ez akkor, káprázat volt, álom . . . Később megtudtam, hogy Berce-sényi generális gyengéd gavallér lelkében fogant ez az álom.

Fehér hóban piros rózsák voltak tanui életem ez utolsó boldog perczeinek, a melyek alig tartottak tovább, mint a meddig a rózsák elhervadtak. Útunk újra és örökre elvált. Charlotte-ot ismét elragadta tőlem a nagy irigy sárga bécsi kocsi . . . De azt a képet soha nem felejttem . . . A boldogság, a gyönyörűség örök szimboluma az nekem . . . Piros rózsák a fehér hóban . . . És itt, most ébred újra különös melegséggel a lelkemben az a kép az emlékezés e fehér napján. Mikor búcsúzom ismét az én kedves batátaimtól és búcsúzom egy bájos ifjú leánytól, a ki annyira hasonlít az én elveszített üdvösségemhez. — A büszke sugár termeted, a beszédes kék szemed, a hullámos aranyhajad . . . a zengő édes hangod s maga az édes neved, mind, mind olyan, mint az én Charlotteomé . . . Lásd, ezért voltál olyan kedves, olyan ismerős nekem mindjárt az első perctől fogva, gyönyörű gyermekem.

A fejedelem most fölállt, odament az ablakhoz és hosszan, melegen megszorította Charlotte remegő kezét.

— Te is az én meghalt boldogságom élő szimboluma voltál, — mondotta a piruló leány nedves szemébe nézve, — most már elbúcsú-

zom minden földi gyönyörűségtől, boldogságtól . . . Elbúcsúzom tőled is. Köszönöm mindazt az édes, tiszta gyönyört, a mit nekem öntudatlanul is szerezte. A jó Isten áldjon meg érte!

Charlotte ajkához ragadta a fejedelem kezét, megcsókolta és zokogva futott ki a teremből. Bundácskát kapott magára és észrevétlen a palota szomszédságában levő üvegházba ösönt, mely egész Párisban arról vala nevezetes, hogy télvíz idején is nyílnak benne a tüzes, piros rózsák.

★

Az öreg Tessè gróf és felesége még soká elbeszélgettek Rákóczival. A lelkes franczia katonának már akkor az motoszkált a fejében, hogy fejedelmi barátját mégsem engedheti a kolostor tiszteletreméltó, de koldus-sivár falai között szynlődni, hanem majd egy csendes, egyszerű, de mégis kényelmes mezei lakot építtet számára a kolostor közelében. A hol aztán ő maga is gyakorta meg fogja látogatni a fejedelmi remetét. Nemkülönben Rákóczinak is meg kellett ígérnie, hogy csendes magányából olykor-olykor ő is belátogat azért majd Párisba. Az ő házuk és szívük mindig nyitva lesz előtte.

Érzékeny búcsúzás után, mikor a palotából kilépett, csudálkozva, édes meglepetéssel nézett körül a fejedelem. Útja mentén, a kastély ajta-

jától a kapuig, rózsák voltak széjjelhintve a szikrázó fehér hóban, tüzes, piros rózsák...

És távozó lépteit két ábrándos, könnyes leányszem kísérte a palota egyik ablakából. Charlotte grófkisasszony fehér leány-szobájának az ablakából...

A kurucz kakasok.

Mármora-tenger partján, csöndes Rodostóban egyszerre csak nagy riadalom támadott vala az úrnak 1720-ik esztendejében.

Megnevezett esztendőben történt ugyanis, hogy egy szép őszelői napon valamely rongyos kurucz peregrinus katona érkezék oda II. Rákóczi Ferencz, a bujdosó «madzsar királ» udvarába és azt a hírt hozá, hogy Havasalfölde felől huszárok közelednek.

— A főgenerális Bercsényi Miklós edes fia: László úrfi vezeti őket — ujságolta a jövevény — s egyenesen idetart Rodostóba, hogy meglátogassa rég látott édesapját és imádott fejedelem-urát. Aztán itt kiegészítve regiment-jét, tovaszárguldjon azzal a frankusok országába új hírt, új ragyogást szerzendő a bealkonyult magyar dicsőségnek!

Hát e rongyos peregrinus katona híre nyomán támadt a nagy riadalom csöndes Rodostóban; ott is főképen az örmeny városrészben, hol a magyar bujdosók laktanak, a minek kö-

vetkeztében a huszár urakhoz is minden valószínűség szerint ennek a városrésznek leendett legtöbb szerencséje.

Csakhogy épen ezért támadott a nagy riadalom, mivelhogy a jámbor örmények nagyon megijedének vala ettől a veszedelmesen közeledő «szerencsé»-től. A magyar huszárokról ugyanis hallottak már egyet-mást a bennszülöttek is, azoktól a vitéz hadfiaktól, a kik a felholdas zászlót követve, többször el elkalandoztak már a Tisza-Duna tájára.

— Hogy szörnyűségesen fránya és izgága legények azok! — Így szállt a riasztó hír szájról-szájra. — Mindenkibe belekötnék és mindenkit menten gulyássá aprítanak a fringijukkal, a ki mukkanni mer ellenük...

Ám ez még nem volna olyan nagy baj, majd valahogy csak föntartanak azért a jó barátságot velök. Mondják, hogy a szagos füstöt nagyon kedvelik és egy jó pipa dohányért szívesen lemondanak egy bogrács gulyásról, — már tudniillik olyanról, a mit maguk aprítanak a muzulmánok és egyéb jámbor halandók becses húsából... A nagyobbik baj ott van, hogy — mint a fáma mondja — roppantul kakastermeszetűek ezek a kurucz vitézek. A hol megjelennek, valósággal megbabonázzák a fehérnépet. Villás bajuszukat ha kifénik, piros csizmájukon rézsarkantyújokat ha összepengetik, nincsen az az asszonyszemély, a melyik ellen tudjon

állni. S ezt tudván a selymák, egyebet se tesznek, folyton-folyvást csak a bajuszukat pödörgetik, meg a sarkantyújukat pöngetik . . .

— Ez hát kész veszedelem, ez ellen tenni kell valamit. De hát hogyan és mit? — imígyen tanakodának a boldogtalan bennszülöttek, összedugva füstös fejüket a rizsföldeken, a szőlőskertekben és a tengerparton.

Mindenütt e fogas kérdés fölött folyt a vita, mignem abban állapodtak meg, hogy közös tanácskozásra kell összehívni a városrész férfait, ott majd talán akad valakinek valami mentő gondolata.

Össze is ült a kupaktanács hamarost, ámde mielőtt a mentőgondolat kipattanhatott volna valamely tarkoponyából, már széjjel is rebbent az egész tisztes konzilium. Még pediglen azon egyszerű, de könnyen érthető okból, mert kelet felől, valahonnan a balukállli szőlőskertek közül egyszerre csak harsány huszár-trombita és dobpergés, nem épen kellemetes hangjait röpíté Rodostó felé a lengedező fuvalom . . .

Néhány percz multán már az örményváros utcáján pattogott, szikrázott a Bercsényi-huszárok paripáinak patkója.

A főgenerális fia, a daliás Bercsényi László óbester maga vezette regimentjét, büszkén tánczoltatva vasderes paripáját, a kedves «Bujdosó»-t, melyet még édesatyja híres ungvári istállója nevelt számára.

Ámde hiába tánczolt negédesen a szép Bujdosó, hiába rivallt a trombita és hiába pergett a dob, nem volt, a ki benne gyönyörködjék. És nagyhiába tekintgetének jobbra-balra a hetyke kuruczok, a kik hozzá voltak már szokva, hogy a hány falun vagy városön átmasirozának, ott minden kapu megnyílt és minden kis kapuban rózsza nyílt, olyikban nem is egy, de kettő-három...

No, itt bizony egy sem.

Kapu, ablak az egész örményutczán végig mind be vala zárva s ha itt-ott egy-egy fej ki is ágaskodott a kerítésen, a' bizony szőrös volt az istenadta és fekete, mint az éjszaka... A két szeméből pedig nyájas holdsugárok helyett cikázó villámok löveltek a huszárok felé oly gyilkos fénynyel, hogy szinte a mennydörgést is hallani vélte, a kire rátűzött.

Úgy látszik, hát mégis határoztak valamit a furfangos örmények...

Egy szó, mint száz: megesett biz az a halatlan dolog, hogy egyetlen egy fehércselédet se láttak a nyalka hadfiak az egész örményutczában; oly csöndes, néma volt az véges-végig, mintha a halál fiai laktak volna benne. Persze, annál hangosabb örömben úszott a magyarok utczája! Ott kinyíltak hej, az ablakok, a kapuk és a szívek Bercsényi László és vitézei előtt...

De örökké az örménykapuk se maradhattak

zárva. Elvégre a féltve rejtegetett menyecskéknek és hajadonoknak is csak kellett egy kis jó friss tengeri levegő, meg aztán a szőlőskertekben is meggyűlt a munka, közeledvén a szüretelés ideje, ott is szükség volt az asszony nép fürge, dolgos kezére. És csudálatosképen, a mióta vidám asszonyi kacajtól voltak hangosak a rodostói halmok s a Propontis parti ligetei, azóta a magyar huszárok is mindegyre ott pödörgették a villabajuszukat, hozzápöngetvén keményen a rézsarkantyút . . .

Hát egy darabig csak túrték ezt a dolgot a jó örmény atyafiak, de végre is úgy találták, hogy ez ellen tenni kell.

Deputáció indult tehát egy szép napon a városbiróhoz s a vezérszónok, egy ravaszképű, aprószemű kalmár, a kinek a legszebb felesége volt a városban, ékes virágnyelven ecsetelte a tarthatatlan állapotokat a bölcs kádia előtt. És mély alázattal megkérte, hogy tegyen valamit ama «cifra kurucz kakasok» ellen, a kik mindegyre a más tyúkjai körül berzenkednek . . . Nem felejtvén el a bölcs kalmár természetesen az ékes beszéd után, még ékebben beszélő egynémely aranypénzeket is csúsztatni a kádi kaftánzsebébe.

A kádi pedig mindezekre roppant fontos képet vágván, hímezett hámozott és ümgetett, hogy így meg úgy: az ügy szerfelett kényes . . . csinyján kell vele bánni, mert könnyen a ven-

dégjog megsértése származhatnék belőle, a mi-
nek a vége viszont egy finom kis selyemmad-
zagocska lehetne a szultán ő felségétől, a kit
Allah soká éltessen. Ő hát most nem határoz
semmit, hanem majd meghányja veti jól a dol-
got és a szerint ítélvén, holnap délben dobszó-
val fogja tudtára adni ítéletét mindazoknak, a
kiket illet.

Egész éjjel a fogas kérdés megoldásán törte
a fejét a jó kádi, de bizony sehogysem tu-
dott valami okos megoldást találni. Már vég-
képen kétségbeesett, mikor másnap reggel, ren-
des szokása szerint, beállított hozzá Pápay Gás-
pár, az örökké vidám magyar bujdosó, a ki
világéletében nagy tisztelője vala a gyengébb
neműeknek.

Jó ideig tárgyalt a két férfiú odabent a leg-
nagyobb titokban, zárt ajtók mögött.

Hogy miről folyt a diskurzus közöttük, azt
bizonyossággal tudni nem lehet. Az ajtónálló ka-
pucsi csak annyit látott, hogy mikor a kádi
kikísérte magyar vendégét, majd szétdült a ka-
czagástól és Gáspár úr kezét szorongatva, há-
romszor is ismételte:

— Aferim, madzsar, aferim, aferim! . . . (Igen
jól monád, magyar, igen jól!)

Mikor a nap delelőre hágott, a jámbor mu-
zulmánok és ravasz örmények kíváncsiságtól
égő szemekkel gyülekeztek mindenfelől, hogy
meghallgassák a kadia deliberatúráját.

Déli harangszóra pontosan meg is perdült a dobszó, melynek kíséretében a következő bölcs ítéletet hirdetteté ki a kádia Rodostó utczáin: «Adatik tudtára mindenkinek, a kit illet, deputátusoknak csak úgy, mint egyéb privatus embereknek, hogy senki a kádiát ennek utána holmi csiribiri kakas-ügyekkel háborgatni ne merje! A kakas azért kakas, hogy berzenkedjék. A kinek pedig féltős tyúkjá vagyon, az vigyázzon a tyúkjára. — Punktum!»

A magyarok kertjében.

Az 1762-ik év egyik borongós őszi napján szomorú kis menet indult ki Rodostóból a magyarok kertjébe. Távol idegenben, messzi kelet táján, a törökök földjén nagy szomorú hely volt a «magyarok kertje». (Hortus Hungarorum.)

A mi dicsőséges fejedelem urunk, II. Rákóczi Ferencz kertje vala az voltaképen, a mit a padisah barátsága adott neki a rodostói városvégen, közel a magyarok utcájához, a melyben a szegény magyar bujdosók laktanak. Azért nevezték el a jámbor muzulmánok magyarok kertjének.

Szelíden mosolygó vadrózsabokrok és bánatosan bólongató cziprusfák voltak a kertben. Azok árnyékában szokott vala sétálgatni a bujdosó fejedelem, hol egy-egy meghitt hívével — Bercsényivel, Mikessel — hol egyedül való nagy magánosságban.

Ott elmélkedett az idők futásáról, e világi dolgok gyors elmulásáról... másvilági dolgok örök, szent titkáról...

Onnan nézegette a Magyarország felé szál-longó felhőket, hogy üzenetet küldjön tőlük — langy nyári záporként aláhulló könnyes üzenetet — elvesztett kedveseinek; drága hitvesének, két szép gyermekének s szegény hazájának, rabságra kárhozott bús Magyarországnak, a melynek szabadságáért áldozta föl mindenét s a hová az ő útja ebben az életben örökre el volt immár zárva . . . Törökök földjéről haj, nincs visszatérés! . . .

Mikor a fejedelem meghalt és fáradt testét hű emberei Konstantinápolyba vitték, hogy ott pihenje ki sok nagy földi fáradoalmát az ő hön szeretett édesanyja, Zrinyi Ilona hamvai mellett: egyszerre nagy árvaságban maradt a magyarok kertje. Hogy ne legyen olyan árva, hát oda költöztek egymásután a bujdosó kuruczok — örök pihenésre . . .

Talán azért választották épen ezt a helyet temetőnek a rodostói magyarok, mert hogy azt gondolták: ott édesebb leszen nyugalalmuk. Ha más nem látogatja meg őket — rokon és hű barát — a fejedelem nemes lelke bizton el fog látogatni hozzájuk csendes, méla holdfényes éjjelek évadján és körülengi glóriával mindholtig hű híveinek virágtalan sírdombját . . .

És egyre ritkult a bujdosó kuruczok sora, egyre néptelenebb lett a magyarok utcája és egyre szaporodott a sírhalom a magyarok kertjében.

Jóformán mindennap kikísérték utolsó útjára egy-egy kidőlt bajtársukat a hajdan fényes, de haj, immár megrokkant, levedlett öreg vitézek. Mint megannyi villámhasogatta, dérlepte éjszakhoni cserfa-törzs, úgy álltak ott a délvidéki ciprusok alatt hantolt sír körül a gyászoló magyarok...

A básbug — a padisah kegyelméből a bujdosók kormányzója s egyben édesapja — búcsúztatót mormolt bánatosan reszkető néhány rövid szóval, édes magyar szóval... A több-lehajtotta fáradt fejét s nézte, nem az új sírhalmot, de a szomszédságát, könytelen szemmel és rezignált lélekkel imígy elmélkedvén: «Ott leszen az én lakásom...»

Az utolsó básbug — élők gondozója, holtak siratója — Mikes Kelemen volt, a poétás szívű, édes szavú levélíró, a fejedelemnek halála napjáig hűséges szolgája.

Szelid bölcsességgel viselé e tisztet három esztendőig, aztán fáradt fejét ő is örök csendes nyugovásra hajtá.

Őt kísérté utolsó útjára az a kis gyászoló sereg azon a borongós, szomorú őszi napon.

Ez volt a magyarok kertjének legszomorúbb temetése.

A szegény rodostói magyarok mind ott porladoztak akkor már az új sírgödör szomszédságában. A legfrissebb sírokban Csáky és Zay, a kik Mikes előtt viselék a básbugi tisztet. Azo-

kat még Mikes temette el és ő gondoskodott meleg kegyelettel a sírjukról. Cziprusfát ültetett melléjük, vadvirágok magvát hintette hantjukra.

És ime, az ő egyszerű virágtalan koporsóját már csupa idegen állja körül. Csak egy-két öreg cselédféle kurucz kesergett még a szomorú gyülekezetben, a többi a szomszédos utczákból való török és örmény ember, a kik igen szerették az utolsó «madzsar básbug» urat, mivelhogy olyan fölötte nagy jóssággal volt mindenkor hozzájuk.

És a jámbor muzulmánok csodálkozva néztek egy daliás, ifjú török katonatisztre, a ki szintén ott állt közöttük, szomorúan lehorgasztott fővel és csodálkozásuk még növekedett akkor, a mikor a vitéz «efendi» az immár behantolt sír mellett térdre borulván, előttük érthetetlen nyelven imádkozni kezdett: «Miatyánk, ki vagy a mennyekben . . .»

Az imádságot senkisémm értette, de azért valamennyinek könny csordult a szeméből. És körülfogták a tiszt urat s szomorúan bólongatva mondogatták:

— Szegény básbug úr, szegény jó magyar úr . . .

— Olyan jó ember volt, bizony olyan áldott jó ember, mintha Allah árnyékából szállott volna alá . . . Allah áldása vele!

— Mindenét megosztotta a szegényekkel.

— Bizony mindig nyitva volt az ő házának és szívének ajtaja a nyomorultak és szűkölködők előtt.

— Nem nézte ő soha: muzulmán-e, keresztény-e, török-e, frankus-e valaki? Mindenki könnyőre talált egyformán ő nála.

— Nem is maradt semmije ... egy árva dénárja se szegénynek.

— Bizony ő vala a legjobb és a legszegényebb minden básbugok között ... Allah áldása vele!

— A legjobb volt bizonynyal — szólt végre a fiatal katona — de nem a legszegényebb. Sőt ő vala minden más básbugok között a leggazdagabb. Bizony mondom néktek, jó emberek, ő vala a leggazdagabb.

— Hogyan érted ezt, oh vitéz efendi? — kérdezte csodálkozva az egyik török — mikor nyilvánvaló dolog, hogy a legnagyobb szegénységben húnyt el az emberséges básbug úr ... Te magad láttad, hogy a lakásán nemhogy arany-, ezüstkincse, skófumja, drágaköve, de még csak egy rend jóra való ruhája sem maradt. A ládái csupa haszontalan papirossal, irka-firkával vannak telisteli ...

— A melyeket reggeltől napestig szorgalmasan forgatott — vette át a szót az örmény kalmár, a ki Mikes szomszédságában lakott. — Sőt bizony sokszor megesett, hogy éjnek idején, gyertyája fogytaig a fóliánsai között ült a nagy-

tudományú férfiú. Vajjon mi lehet azokban a fíliánsokban?

— Azokban az írásokban van épen az ő nagy gazdagsága, jó emberek — felelt a tiszt. Az Istennek, a kit mi Allahnak nevezünk, kiválasztott embere volt ő: író volt, poéta volt. Azok az írások az ő művei, a melyeket a fejedelemtől a bujdosásról és egyéb más istenes dolgokról szerzett és nemzetének hagyott szent örökségül. És a magyarok országában élni fog az ő neve akkor is, mikor minden más básbug nevét már régen a feledés moha takarja... Mert az ő munkája drága kincse leszen a magyar nemzetnek, nagy és tiszta lelki örömök kútforrása minden magyar szívnek és léleknek!

— Te tudod, oh vitéz és bölcs efendi! — bólongattak erre a jámbor muzulmánok. — Ha te mondd, akkor bizonyára úgy vagyon. Mink, Allah tudatlan és együgyű szolgálai, csak azt tudjuk, hogy jó ember volt a básbug, olyan fölötté jó ember, hogy már ezért is méltó a hetedik paradicsom minden fényességére. Allah áldása vele és te veled is, vitéz efendi!...

Így szólván, nagy hajlongások között elbúcsúzóan a tiszttól a jámbor és becsületes muzulmánok, a kik Mikes Kelemen utolsó útjára kísérték a magyarok kertjébe.

A daliás fiatal katona pedig ment vissza egyenesen Mikes elárvult hajlékába, rendbeszedte ott és magához vette a drága írásokat. Mert

kurucz-magyar ver csörgedezett az ifjú török katona ereiben. A neve: Tót Ferencz s az édesapja Tót András kurucz vitéz volt, a ki szintén Rákóczival bujdosott ki Rodostóba. Fia már ott született s a török hadseregbe lépett, a hol mint tüzerőtiszt szolgált.

Kis gyermekkorában sokszor ringatta karján a jó Mikes bácsi s a hálás fiú most eljött a távol Konstantinápolyból, hogy öreg barátját utolsó óráiban gondozza és sírja fölött szívből fakadó imádságot mondjon...

Ő rá bízta Mikes Kelemen műveinek kéziratát. És Tót Ferencz hűségesen megőrizte a drága kincset. Később, mikor mint vitéz generális nyugalomba vonult, hazajött apái földjére, Magyarországra. Magával hozta az írásokat és átadta a tudós Kulcsár Istvánnak, a ki azután kinyomatta és a nemzet közkincsévétette azokat.

És a «Törökországi Levelek» mindmáig drága kincsei a magyar irodalomnak s azok is maradnak minden időben és örök dicsőséggel ragyogják körül az utolsó magyar básbug: Mikes Kelemen nevét.

Imígy teljesedék be a jóslat, a mit a jámbor muzulmánok oly csodálkozva hallottak vala az Úrnak 1762. esztendejében, távol napkeleti tájon, a magyarok kertjében...

TARTALOM.

	Oldal
A kompánia rózsája	3
Kurucz háztűznézés	19
Kurucz lakodalom	34
Nótás Gyuri	48
A tokaji	56
Édes dalok, fájdó dalok	63
Rózsák a hóban	71
A kurucz kakasok	80
A magyarok kertjében	87

TARTALOM

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Alapította Gyulai Pál. Szerkeszti Heinrich Gusztáv.

Hazai és külföldi írók regényei és elbeszélései; versek, színművek és ismeretterjesztő művek

- 1554—58. Szerb költőkből. Fordította Szász István.
- 1559—62. Tolsztoj Alekszej gróf. Rettenetes Iván csár halála. Dr. Kovács Agoston közreműködésével az orosz eredetiből fordította Dr. Nagy István
- 1563—68. Szilasi Vilmos. Platon. Tartalom és forma párhuzamossága dialogusaiban.
- 1569—71. Szinnyei József. A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége.
- 1572—76. Bereznik Árpád. Magyar tárczák.
- 1577—80. Berzeviczy Albert. A természetfölötti elem Shakespeare színműveiben.
- 1581—1587. Arany János Magyar irodalomtörténete. Bevezetéssel ellátta Pap Károly.
- 1588—1590. Csánki Dezső. Árpád vezér. Mátyás király. Két történelmi tanulmány.
- 1591—1592. A kard. Victor Hugó költeménye. Fordította és bevezette Vértessy Jenő.
- 1593—1594. Ámor és Psyche. Apuleius meséje. Latinból fordította és bevezetéssel ellátta Csengeri János.
- 1595—1597. Apa és fiú. Színdarab öt felvonásban. Írta Tor Hedberg. Svédből fordította Szász Zsomborné.
- 1598—1599. Gyulai Pál. Írta Riedl Frigyes.
- 1600—1607. Magyar népmese-gyűjtemény. Kiadta Arany László.
- 1608—1617. Rockhurst a vig ezimborá. Írták Castle Agnes és Egerton. Angolból fordította Esty Jánosné.
- 1618—1619. Örmény regék. Fordította és bevezetéssel ellátta Dr. Gopcsa László.
- 1620—1624. Margaret Ogilvy. Írta fia J. M. Barrie. Angolból fordította Haraszi Gyula.
- 1625—1628. Lenau Miklós. Az albiak. Fordította dr. Lövi József.
- 1629—1630. Gyulai Pál. Arany János. Emlékbeszéd.
- 1631—1633. Lampérth Géza. A kompánia Rózsája és egyéb kurucz történetek.

